

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN
A.L. Th. de Bruijne
Werken en wijsheid

353

MEDITATIEF
B. van Zijl
Onder je niveau?

358

WANDELEN MET GOD
B. Luiten
Heiliging

359

ACHTERGRONDEN
P. Houtman
Om christelijke zielszorg

361

LITURGIE EN GEMEENTE
A.L. Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop
Hoe verder met de
gezangenbijbel?

364

KERKGESCHIEDENIS
H. Veldman
Een ontvoerde non wordt
verder geholpen

370

LIED VAN DE WEEK
J. Smelik
Lied 106: 'Het einde aller
dingen is nabij'

373

en verder...

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / A.L. Th. de Bruijne

WERKEN EN WIJSHEID

Vorige week stelde ik dat zondag 38 ruimte laat voor een open **discussie** over de vragen rond het werken op zondag. Ik **was** daarom niet zo gelukkig met een uitspraak van de Particuliere Synode van Utrecht. Deze stelde dat zondag 38 uitgaat van de duidelijke opdracht van God in het vierde gebod om het werken na te laten. In dit artikel wil ik vanuit de geschiedenis iets meer laten zien van die ruimte voor discussie met elkaar. **Tegelijk** zoek ik ernaar op welke manier je **vandaag** het rusten op zondag het beste kunt bevorderen en verdedigen.

Hoogeveen

Misschien fronsen sommige lezers hun wenkbrauwen bij mijn verhaal. Kun je wel ruimte laten voor de mening dat het vierde gebod voor ons geen werkverbod meer inhoudt? In de jaren '60 kenden onze kerken een conflict over dit punt. Toen hebben we toch duidelijk uitgesproken dat alle Tien geboden nog steeds van kracht zijn? Ook het vierde!

Daar ga ik ook van uit. Maar altijd is daarbij erkend dat er in het vierde

gebod ook elementen zitten die voor ons niet meer op dezelfde manier gelden. Ze waren *ceremonieel*: ze hadden de kleur van het Oude Verbond en zijn vervuld in het Nieuwe. En altijd is er verschil van mening geweest over de vraag welke elementen in het vierde gebod ceremonieel en welke blijvend zijn. De Generale Synode van Hoogeveen (1969) deed uitspraken in het conflict van destijds, waaraan je dat ook ziet. Zij moest oordelen over een uitspraak van de Particuliere Synode van Overijssel. Deze wees

de visie af van een predikant uit Kampen. Die ging niet zonder meer uit van de blijvende geldigheid van de Tien geboden. Die PS van toen legde daarbij een extra accent op de leer over het vierde gebod van de betreffende dominee. Maar juist in dat laatste punt ging de GS van Hoogeveen niet met de PS Overijssel mee. De GS zag geen reden speciaal de opvatting van die dominee over het vierde gebod te veroordelen. Het ging om het algemene punt van de geldigheid van de wet.

Terughoudend

Het rapport van de synodecommissie van 1969 legt uit waarom. Rond het vierde gebod bestaan moeilijke vragen, waarover tot op vandaag verschillend gedacht wordt: stelde

God de sabbat al in bij de schepping? Koos de kerk voor de zondag in plaats van de zaterdag omdat God dat gebod of bij wijze van vrije afspraak? Heeft de rust op de sabbat een zelfstandige betekenis of was deze dienstbaar aan iets anders? Volgens dat rapport spreekt zondag 38 H.C. juist hierom terughoudend. Je kunt het hartelijk eens zijn dat het vierde gebod nog steeds geldt, maar tegelijk verschil houden over dit soort nadere vragen. Dit voorzichtige standpunt blijkt ook in de besluitvorming. Er werd een wijzigingsvoorstel ingediend dat ook de opdracht om te rusten en niet te werken met zoveel woorden wilde vastleggen. (Zoals nu de PS Utrecht deed.) Dit wijzigingsvoorstel werd verworpen. Daarmee wees de Synode een dwaling over de wet terug, maar beschermde ze tegelijk de ruimte om binnen de kerk verschilpunten rond de zondag openlijk met elkaar te bespreken.

GMV-nota

Dat is dan ook gebeurd. In 1986 koos het GMV het 'werken op zondag' tot jaarthema. De jaarvergadering was eraan gewijd. Plaatselijke kringen belegden bezinningsbijeenkomsten. Op één daarvan moest ik zelf ook spreken. Zowel in die plaatselijke samenkomsten als tijdens de jaarvergadering bleek deze ruimte. Er waren predikanten die verdedigden dat de zondagsrust een prachtige zaak was, onder de leiding van de Geest tot stand gekomen, maar dat je die niet zonder meer kon terugvoeren op een direct gebod van God voor vandaag. Anderen waren het daar niet mee eens, maar het kon wel gezegd en besproken worden.

Ook de discussienota die het GMV toen uitbracht (Werken op zondag. Een discussienota over zondagsrust en zondagsarbeid), o.a. geschreven door ds. P. Lok, liet die ruimte. We lezen daar bijvoorbeeld in verband met zondag 38 HC: "Hoewel het arbeidsverbod in zondag 38 als zodanig niet wordt genoemd, wil de

kerk niet de weg openen naar een zevendaagse werkweek. Wel is zij er van overtuigd dat de werkverboden, zoab God die gaf aan Israël, niet meer in die zin van toepassing zijn op de nieuwtestamentische gemeente" (pag. 5). De nist op de zondag wordt sterk verbonden aan de samenkomst. En dan volgt er: Dit is "een andere fundering van de afwijzing van zondagsarbeid dan met een beroep op de oudtestamentische sabbatsviering, waarmee een wetticistisch stempel op onze zondagsviering kan worden gedrukt" (pag. 6). Ook ds. E. Venema - toen nog geen predikant maar dat later zonder problemen geworden - doet in deze nota zulke uitspraken. Hij verdedigt van harte de zondagsrust, maar op andere gronden dan de directe opdracht van het vierde gebod. Hij stelt dat 'alle dagen gelijk zijn'. Dat de zondag een eigen karakter heeft, is een 'praktisch verschil dat principieel verantwoord is' (vanwege de kerkdienst). En in uiterste situaties (bijvoorbeeld als je anders je werk zou verliezen) ziet hij ruimte om op zondag te werken, ook als het niet gaat om werk dat echt moet gebeuren: "In een dergelijk geval lijkt het me onder bepaalde voorwaarden (...) toelaatbaar dat iemand op zondag gaat werken" (21).

Dordrecht

Die ruimte bestond ook in een verder verleden. De bekende synode van Dordrecht (1618/1619) deed ook uitspraken over de zondag. Zij zocht daarmee een middenweg om verschillende visies bij elkaar te houden. Zij noemt daarbij de zondag zeker een rustdag, maar is terughoudend over de status van die rust. Als het gaat om de vraag wat er van het vierde gebod nog geldig is, zegt Dordrecht onder meer: zoveel rust wordt verlangd als nodig is voor de samenkomsten en de overdenking daarvan. Bij de praktische richtlijnen die daarop gebouwd zijn wordt dan het nalaten van het werken genoemd, en ook

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUMNINK, DRS. I.D. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3531335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4480 AA
Goes. Tel. (0713) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

van vormen van ontspanning, die de speciale dienst aan God op die dag verhinderen.

In deze uitspraak **werd** onder meer gerekend met een 'soepele' visie op de zondagsrust, die destijds binnen de kerken bestand. **Gomarus**, de bekende tegenstander van Arminius, meende dat de rustdag niet bij de schepping was ingesteld **maar** bij de uittocht. Ook vond hij dat de viering van de zondag niet direct terug gaat op het vierde gebod van God, maar een kerkelijke afspraak **en** christelijke gewoonte is. Wel vraagt het vierde gebod er volgens hem nog steeds om dat wij tijd reserveren voor het dienen van **God**. Gomarus trok daarmee onder meer lijnen door die al bij Calvijn te vinden zijn, en die ook achter **zondag 38 HC** liggen. Calvijn noemde de rust in het vierde gebod een uiterlijk **teken**, **en** daarmee een oudtestamentische schaduw. Die rust wees heen naar de geestelijke rust in **Christus**. **Daarnaast** zag hij er een bijkomend aspect aan: de sabbat was een vrije dag voor knechten (Deut. 5: 'opdat **uw** dienstknecht en uw dienstmaagd **rusten** zoals gij'). Dat uiterlijke **teken** heeft afgedaan met Christus' komst. Het vierde gebod vraagt nu om alle dagen van je leven. **Wel** blijft de opdracht om samen te komen, **maar** dat mag ook op andere dagen. Alleen ter wille van de orde in de kerk is de keus voor speciaal de zondag nuttig. Ook **blijft** er iets van het rusten. Maar daarbij denkt Calvijn niet aan de hoofdzaak van het vierde gebod, maar aan dat 'bijkomende' aspect van zojuist. Je maakt tijd vrij voor de samenkomst, en je moet je **knechten** niet afmatten, maar rust geven. Ook dat kan in beginsel op alle dagen, maar ook hier is de waarborg van een speciale dag heilzaam. Vaak is beweerd dat Calvijn in zijn commentaar op Genesis **strenger** over de rustdag **zou** spreken dan in de Institutie. In een publicatie van de Groen van **Prinsterstichting** van begin jaren '90 over de **taak** van de overheid en de zondagsrust staat dat je die twee

werken **van** Calvijn samen moet nemen. Maar dan dek je een schijnbare **tegenstrijdigheid** bij Calvijn toe. De Institutie is op dit punt te helder, terwijl het commentaar veel korter is. Kortgeleden liet overigens de christelijke **gereformeerde** predikant B. **Loonstra** in een artikel in het blad *Theologia Reformata* zien dat **Calvijns** commentaar op Genesis niet zegt wat velen die hem **een** striktere **zondagsopvatting** willen toebedelen, erin lezen.

Zorg en uitdaging

Nogmaals: het gaat mij er niet om dat ik het eens ben met die visie van Calvijn, die de rust helemaal in dienst zet van het samenkomen. Er zijn voor tegengestelde standpunten over de **sabbatsrust** volgens mij zeker zulke sterke argumenten. Maar ik wil illustreren dat **wij** de **christelijke vrijheid** en **ruimte om in de** huidige samenleving onbevangen een goede opstelling op dit punt te zoeken, niet mogen inperken.

He kan het dat de Particuliere Synode van Utrecht dat met haar uitspraak **dan** toch doet? Terwijl er nog in het recente verleden opener over gesproken kon worden? Ik denk dat dit ligt aan de veranderde **maatschappelijke** situatie. Zelfs de GMV-nota uit 1986 kon nog **gemakkelijk** pleiten voor het houden **van** de rustdag. En het milde oordeel over het werken op zondag als het echt niet anders kon, voelde nog niet **zo** bedreigend, **omdat** het vaak **wél** anders **kon**. Tegenwoordig ligt dat anders, zeker als we denken aan bepaalde gebieden rond grotere steden. Hoe meer de **uitzondering van** toen de regel van nu wordt, des te riskanter lijkt het om zwakke woorden te spreken over de plicht **om** het **werken na** te laten. Zo verliezen we de **zondag**.

Die **zorg** deel ik, heb ik gezegd. Maar we moeten er anders mee omgaan. Dat ontdekken we als we in die zorg tegelijk een uitdaging durven zien. In ons nadenken over een christelijke levensstijl zijn ele-

menten naar voren te halen die in onze praktijk vaak verwaarloosd zijn.

Niet bij geboden alleen

De vraag over de **zondagsrust** leert ons, naar mijn mening, opnieuw te beseffen dat **we** in **de christelijke levensstijl niet alles moeten willen terug voeren op geboden**. **We** doen dat wel **vaak**. Het lijkt veel zekerder als je **een** punt met een dwingende redenering kunt funderen op een gebod van God. Waar dat niet mogelijk is, kunnen we voor ons gevoel alle kanten op. Maar zodra zo'n redenering onderuit gehaald wordt **of** ter discussie gesteld, valt dan ook **meteen** alles. Deze **stijl** maakt vaak dat je bij allerlei **the-ma's** meer beweert dan je kunt hard **maken**. **Aan** iets wat voor **een** deel ook een stuk goede **gezamenlijke traditievorming** was, geef je het karakter van een absoluut gebod. Maar die te grote woorden **roepen** vroeg of laat een **tegenargumentatie** op. Die **pikt** door de **redeneringen** heen. En **veroorzaakt** dan **een** sterk relativerend effect. **Van** een **traditie** die tot gebod was opgeblazen, maak je je dan gemakkelijk af. In onze tijd gebeurt dit bij allerlei punten waarop we als **christenen**, speciaal als **vrijgemaakten**, in het verleden zeer sterk gesproken hebben. Het ene na het andere punt wordt ter discussie gesteld en uiteindelijk prijsgegeven zonder dat er iets voor in de plaats **komt**. Daarbij **zijn** waardevolle tradities, gemeenschappelijke meningen en mogelijke vormgevingen van christelijk leven. Ze verdwijnen en laten een **vacuüm** achter. **Absolute** redeneringen en relativerende **tegenredeneringen** **voeden** elkaar, en hebben samen een vernietigend effect. Naar mijn mening verklaart dit voor een deel de impasse waarin ons huidige kerkelijke leven terecht aan het komen is. Het is overigens dezelfde impasse als die waarin onze westerse cultuur als geheel zich bevindt. Stukken traditievorming zouden

niet de last van absolute redeneringen moeten hoeven dragen, maar gewoon mogen blijven wat ze zijn. Dan zouden ze niet zo vatbaar zijn voor tegenredeneringen. En als we ze zouden opgeven, zouden we tegelijk zoeken naar zo optimaal mogelijke nieuwe traditievorming. Aan die laatste hebben we behoefte wanneer de ontwikkelingen in de samenleving verder zouden gaan in de richting van het opgeven van de zondag als rustdag.

Mooi en goed

Want er zijn ook andere redenen om voor een bepaalde levensstijl te kiezen dan alleen het feit dat God op een bepaald punt een uitdrukkelijk gebod geeft. in Fil. 4 zegt Paulus: laat je instelling stempelen door wat waar, edel, rechtvaardig, rein, beminnelijk, aantrekkelijk, deugdzam, en lofwaardig is. We mogen ook leren om dingen te doen, omdat ze mooi, goed, en waardevol zijn en daarom God en onszelf blij kunnen maken. Wij voelen dit aan als 'vage' woorden, die ons lang niet zoveel houvast geven als concrete geboden. Toch bestaat het grootste deel van de praktijk van het christelijke leven niet uit het direct opvolgen van absolute geboden, maar uit het nader invullen van dit soort 'vage' richtingwijzers. Daarvoor krijgen wij de Geest en leven we samen in de gemeente. Daarvoor is er ook het gebed om het vermogen aan te voelen wat goed is (Fil. 1: 9v), en daarvoor geeft God ons in verleden en heden, en in binnen- en buitenland, medechristenen die voorbeeld zijn en met hun wijsheid ons raken. Naar mijn inzicht hebben dit soort factoren de kerk in de eerste eeuwen gebracht tot een manier van vieren van de zondag terwijl de samenleving toch geen ruimte bood voor een vrije dag. Waarschijnlijk kende men onderling best verschil in visie en motivering. Maar de gezamenlijke vormgeving van toen overtuigde en verenigde. Hetzelfde gebeurde toen de over-

heid min of meer christelijk werd, en de zondag als officiële vrije dag kon gelden. Weer zullen visies en achterliggende redeneringen niet altijd gelijk zijn geweest, maar de viering van de zondag als rustdag ervoer iedereen op den duur als goed en passend. Ook in de tijd van de Reformatie zie je dit: bij verschillende nuances groeien in een gezamenlijke traditievorming die verenigt. En ook de praktische toepassingen die de Synode van Dordrecht gaf bij haar (terughoudende) principiële stellingen over wat gelijk en veranderlijk is in het vierde gebod, hebben zo'n strekking. Telkens zie je ook dat die nieuwe vormgevingen niet in het luchtledige ontwikkeld worden. Ze groeien door voort te bouwen op wat er eerder was.

In die lijn zullen we ook vandaag moeten bidden om en werken aan nieuwe traditievorming nu het vanzelfsprekende van de zondagsrust op de tocht staat. Daarbij zullen we moeten rekenen met de kans dat echte zondagsrust op den duur niet meer mogelijk is. Tegelijk moeten we daar niet op vooruitgrijpen: een recent onderzoek laat nog zien dat de Nederlandse bevolking in merendeel gehecht is aan de vrije zondag. Naast het inspelen op die mogelijke nieuwe situatie zullen we tegelijk moeten proberen om m overtuigend te zijn dat de huidige situatie alsnog bewaard blijft. Binnen bepaalde grenzen zal w ook vandaag op het niveau van visies en argumenten verschil zijn, maar de uitdaging is dat we tegelijk samen vormgevingen zoeken die goed en mooi en daarom overtuigend zijn binnen de omgang met God.

Wijsheid

Voor die gezamenlijke traditievorming hebben we onder meer wijsheid nodig. Onder andere kunnen we die leren uit de Bijbel. Dat zoeken naar wijsheid zou ons ook kunnen verenigen bij verschilpunten rond het vierde gebod. Want ook als je van een bepaald onderdeel

van Gods geboden zegt, dat het ceremonieel is, ben je daarmee nog niet van dat onderdeel af. Dat is voor mij ook het grote risico van die bekende onderscheiding in moreel, ceremonieel en burgerlijk. Dat werkt zomaar als een soort filter om uit te maken met welke woorden uit de Bijbel je nog wel iets moet en met welke niet. Maar ook als iets geen gebod-meer zou zijn, leert het ons nog wel iets over God en zijn bedoelingen met de wereld, en daagt het ons uit om er wijsheid uit op te doen. In dat zoeken naar wijsheid kun je vaak geen absolute conclusies trekken. Misschien vergis je je; misschien kan het beter. Maar juist via dat proces van samen vallen en opstaan, elkaar aanvullen en corrigeren, groei je samen in wijsheid.

Zo denk ik zelf dat de toewijding van één speciale dag aan de gezamenlijke omgang met God ons veel leert over de manier waarop God ons leven in de schepping heeft ingericht. De tijden van ons leven kennen reliëf, en de gezamenlijke omgang met God is een belangrijk element om onze tijden te structureren en te kleuren. Toch vind ik dat de discussie over de vraag of het vierde gebod rechtstreeks van ons vraagt om in plaats van de sabbat de zondag te heiligen, of dat dit meer een zaak van eigen verantwoordelijkheid van de kerk was, niet echt beslist is. Maar wat je daarover ook vindt, het zoeken naar deze wijsheid zou kunnen verenigen.

Ook geloof ik dat de rust van de sabbat veel zegt over de manier waarop mensen het beste in deze schepping actief kunnen zijn in dienst van God. Tegelijk stel ik daarbij vast hoe mooi en passend het is als dit leren leven in afhankelijkheid en rust nadrukkelijk uitkomt als antwoord op Gods werken voor ons. Maar ook hier geloof ik dat de discussie over de vraag of de verbinding van letterlijke rust en zondag een direct gebod gebleven is of niet, nog niet beslist is. Maar ondanks de discussie daarover,

kunnen we elkaar in de herkenning van deze wijsheid vinden.

Vormgeving

Allebei die punten vragen om een **stuk** vormgeving. Dat geldt in de huidige situatie, waar de zondag voor de meesten nog een vrije dag kan **zijn**. Het **zou** ook gelden in een eventuele nieuwe **situatie**, waar de zondag als **vaste vrije dag** is prijsgegeven. Toen de oude kerk 's morgens heel vroeg ruimte maakte om **samen** te komen, schiep zij daarmee een soort kring van rust op **een** werkdag. En nog meer geldt dat van de maaltijd die **men zon-**dags na het werk samen vierde. Stel dat we de zondag verliezen, **dan** zullen we toegerust moeten zijn om met christelijke creativiteit wijsheid die we opdoen uit Gods woord toch zo goed mogelijk vorm te **geven**. Die toerusting begint **vandaag**. **Daarvoor** is het nodig om nu het nog kan zeker die wijsheid optimaal vorm te geven. Voor **twee** gevaren moeten we **ons** daarbij hoeden. Het ene is dat we rond allerlei verschillen in visie op de zondag voortijdig knopen **doorhakken** en van ieder dezelfde motivatie verlangen achter het gezamenlijke streven om de zondagsrust te verdiepen. Als de **ontwikkeling** dan toch doorgaat, loopt die strategie uit op een **verzwakking** van de christelijke stijl. Het andere is dat **we concluderen** dat de zaken kennelijk zo helder nog niet liggen en dus zonder nieuwe **stijlvorming** steeds soepeler worden over werken op zondag. **Daarbij** moeten we ook bedenken dat het brengen van offers niet voorbehouden hoeft te blijven **aan** directe geboden. Je kunt het ook doen ter wille van de nader vormgeving van de dienst aan God. Alleen kun je bij zulke punten geen offers **aan elkaar** opleggen. Om goed voorgesorteerd te staan voor een eventuele nieuwe situatie moeten **we** de energie vooral **steken** in de gezamenlijke vormgeving van de speciale tijden voor de omgang met God, en **van** de ruimte die God

geeft om rust te vinden omdat Hij werkt. Natuurlijk moet ook de discussie doorgaan over de vraag welke elementen van het vierde gebod wel en welke niet gelden. Maar die discussie is pas vruchtbaar als zij ingebed wordt in nieuwe traditie-**vorming**.

Politiek

Zo verdedig je ook beter de huidige situatie van een vrije **zondag** (die **nog** zoveel **kansen** biedt om de wijsheid die je uit de Bijbel kunt opdoen **vorm** te **geven**). **Moeten** we namelijk niet eerlijk vaststellen dat christenpolitici die pleiten voor **het** behoud van de zondag vaak **zwak** staan. Ze vertellen hoe heilzaam de rust is, maar als **hun** gesprekspartners op de hoogte zijn, **weten** ze hoe steeds meer christenen uit de achterban van zulke **politici** dat vooral in theorie **zeggen**, maar in de praktijk hun rustdag laten vollopen met van alles en nog wat. Ze stellen **ook** vaak dat de rustdag een **scheppingsinstelling** is, een blijvend gebod van God, waarbij juist de overheid geroepen **zou** zijn om **het** te respecteren. Maar als de gesprekspartner op de hoogte is, **kan hij** weten dat er op dat punt ook **binnen** de kerken verschil in visie bestond en bestaat. Dat vergroot niet de **overtuigingskracht** van **zulke** pleidooien.

Zelfs al is iets een **scheppingsinstelling**, dan is het nog niet **automatisch** een gebod voor alle eeuwen. Er komt **een** nieuwe schepping. Die vormt niet de herhaling van de eerste schepping, maar de vervulling ervan. Het huwelijk is ook een **scheppingsinstelling**, en toch **relatieveert** het Nieuwe Testament het huwelijk als **een** vorm die aangevuld wordt **door** het alleen-blijven binnen de gemeenschap van de gemeente als teken van het **koninkrijk** **waarin** het huwelijk heeft afgedaan. Ook bij **scheppingsinstellingen** zijn in de **loop** van de geschiedenis accentverschuivingen mogelijk. In het **artikel** dat ik al noemde, laat B. Loonstra zien dat je w misschien

ook kunt aankijken tegen de sabbat. Aan de ene kant moet je die in verband brengen **met** de structuur van Gods schepping: de verbanden die de Bijbel legt, wijzen in die richting. Aan de andere kant zegt het Nieuwe **Testament** dat de sabbat verleden tijd is en hebben de eerste christenen geen vaste rustdag gekend.

Juist dan **blijft** het belangrijk om als kerk op weg **naar** het **koninkrijk** vertrouwd te worden met Gods wijsheid in zijn **scheppingswerk** en in **zijn** woorden, en daaraan vorm te geven op de beste en mooiste manier die mogelijk is. Het noodzakelijke pleidooi van christenpolitici voor het behoud van de mndag als rustdag **zou** veel overtuigender worden als de samenleving rondom hen een gemeenschap **van** christenen ziet, die deze wijsheid vandaag op een wervende manier vorm geeft. En als dat pleidooi onverhoopt geen gehoor meer vindt, heeft zo'n **christelijke** gemeenschap daarmee **tegelijk** zoveel **training** in traditievorming opgedaan dat zij **ook** verstandig kan inspelen op zo'n nieuwe **situatie**.

Drs. R.L.Th. de Bruijne is universitair docent in de Ethiek en Encyclopedie van de theologie.

DE REFORMATIE

Thema-nummer

"Gehandicapten"

verschijnt D.V.
6 februari a.s.

bel: 0113 - 215591

M meditatief

Ik was namelijk schenker van de koning (1:11)

Nehemia 1

Kent u die mensen, met een baan die helemaal niet bij hen past? Of die mensen zonder baan terwijl zij daar nog best de energie voor zouden hebben? Eigenlijk kunnen zij veel **meer** doen, als je let op hun opleiding en hun gaven. Maar ze hebben hun leeftijd of hun gezondheid niet mee. En iedereen denkt: 'Jammer dat hij of zij niet eens iets (anders) **kan** gaan doen...'. Dit is een gevoelig onderwerp in de maatschappij want **we** willen **toch** graag **ver** komen en niet blijven **sten** onder ons niveau.

En nu in de kerk. Vind je het in de kerk ook verdrietig wanneer iemand een taak heeft die eigenlijk helemaal niet bij hem of haar past? Wanneer iemand functioneert onder **z'n** niveau? 'Joh, jij zou in de gemeente veel beter tot je recht **kunnen komen**...'. **En** uzelf? Misschien leggen we in de kerk onbewust andere maatstaven aan dan in de maatschappij.

Onder je niveau

Nehemia was zo'n geval: schenker bij de koning. Slaaf, altijd in **deftige** kleren. Ja, dat wel. Maar iedere dag moest hij er zijn - nooit vrij - en het was beslist geen intelligente baan. Altijd hetzelfde: de koning zijn **wijnglas** aangeven na eerst zelf geproefd te hebben - om zo het risico van **vergiftiging** te verkleinen. Daar hoeft je niet veel fantasie en ook geen leuke beroepsopleiding voor te hebben.

Nehemia: typisch zo'n **man** die veel

meer zou **kunnen doen**. Wat wij leren hem in de Bijbel **kennen** als een groot organisator, een diep gelovige **man** die van aanpakken weet en enorm veel van de grond **kan krij**gen. Maar aan het hof van de koning **kwam** dat er beslist niet uit.

Teleurstelling

Ik was namelijk schenker bij de Koning... In die woorden hoor je de teleurstelling.

Teleurstelling die sterk was opgeblaaid toen Nehemia hoorde hoe verschrikkelijk slecht het ging in Jeruzalem. **Decennia** lang waren de **bal**lingen al teruggekeerd maar **Jeruza**lem lag er nog steeds als een puinhoop bij! In Gods stad is het 'rampspoed en smaad' (1:3). **Een aan**fluiting voor de omgeving, een **trieste** maar tegelijk overtuigende illustratie van de zwakte van de kerk in die tijd. De kerk, **daar** hoorde je niet echt met trots bij...

Inspirerende broeder

Nehemia laat ons **dan zien** wat een meelevend kerklid is. Hij keert zich niet af. Hij verzuurt niet. Hij gaat geen **kritiek** spuien. Bet **wel** en wee van de **kerk** gaat hem aan het hart. Wat is Nehemia een inspirerende broeder!

Let eens op zijn toewijding aan God. Bij weet zich een **knecht** van de grote **en** geduchte God. **Een knecht**. En een **knecht vraagt** altijd eerst: Heer, wat zal ik voor U doen? Dat is **een** goede vraag...! Let ook op Nehemia's oplettendheid voor noden **en** mogelijkheden in de **kerk**. Als knecht van God zoekt hij ook: Waar kan God mij **gebruiken**? Echte betrokkenheid bij de **kerk** en de overtuiging dat we

kerk zijn om samen de **HERE God** te eren. Het moet geen puinhoop zijn maar een plaats waar God zichtbaar met vreugde gediend wordt.

Let ook op Nehemia's voortdurende gebed. Hij bad intens om duidelijkheid over **Gods** bedoeling met zijn leven. Samen met vrienden bad hij **dagelijks**, maandenlang. Of God duidelijkheid wilde geven.

Gods bedoeling

Nou, eerder: of God een wonder wilde doen. Zou de schenker stadhouder van **Jeruzalem kunnen** worden?! Dat is een wel heel **uitzon**derlijke **bliksemcarrière**! Bovendien: Nehemia mocht over **zijn ar**beidsomstandigheden - slaaf **binnen** de hoogste kringen van het **konink**lijk huis - beslist niet ontevreden zijn. Er **moest** een wonder gebeuren, wilde **koning** Artasasta deze slaaf laten gaan.

Toch is hij hartstochtelijk op zoek naar mogelijkheden, naar een **taak** in de kerk waardoor hij beter tot z'n recht komt. Onder je niveau werken, onder je **niveau** functioneren is ook in de kerk niet de bedoeling.

Nehemia, een meelevend lid van de **kerk**, een inspirerende broeder! Biddend op zoek naar zijn plaats in Gods koninkrijk. *Ik was namelijk schenker van de koning...* En wat bent u?

Ds. B. van Zuijlekom is predikant van de Gereformeerde Kerk van Pijnacker

Wandelen met God

Hoe heilig moet je zijn? **Hoe ver moet je zijn in goede werken, om jezelf een christen te noemen?** Er wordt **gezucht bij deze vraag**. De werken uit **dankbaarheid** worden ervaren als **een nieuwe last**. **Ben je net bevrijd van de werken der wet, krijg je dit over je heen: je moet meer bidden, meer bijbellezen, meer zingen, meer met elkaar erover praten, enz. En dan hebben we de strijd tegen de zonden nog niet eens genoemd. Maar wanneer ben je er dan een keer? Wanneer doe je het goed, en krijg je rust daarover? En wat is dat: je leven wijden aan God?**

De vragen buitelen over elkaar heen. De artikelen hierover trouwens ook. Hoe doe je het goed, hoe doe je het beter? Ja, maar wát dan, waar draait het om?

Ontmoeting

Eens liet koning David genade gelden voor recht. Absalom mocht terugkomen uit het buitenland, na de moord op zijn broer. Maar hij kreeg eraan toegevoegd: 'je vader wil je niet zien'.

Zo duurde dat lange tijd, weken, maanden, jaren. Totdat Absalom zijn vader liet vragen, waar hij nu eigenlijk aan toe was. Moet ik nog gestraft worden? Straf me dan! Zo niet? **Laten we elkaar dan ontmoeten! Maar zó is het niks.**

En daar had hij groot gelijk in. David gaf dat toe. Vergeving van zonden is veel, maar daar kan het niet bij blijven. **Verzoening** betekent, dat je elkaar dan ook weer ontmoet. Eens kwam Mozes van de berg af, met twee nieuwe stenen platen waarop de wet stond gegraveerd.

Zijn gezicht straalde, hij was bij God geweest. Die heerlijkheid was (nog) te groot voor Israël, Mozes deed een doek voor zijn gelaat. Toch werd duidelijk getoond, dat de wet niet een doel is in zichzelf. Het gaat niet alleen over zonden, en hoe je daarvan wordt bevrijd, maar in het verlengde daarvan zul je God ontmoeten.

Lang geleden werd de catechismus opgesteld. Deel 1 over de zondekennis, deel 2 over de verlossing. Daarna opent deel 3 met de vraag: waarom moet daar nog wat bij? Waarom is alles niet gezegd met 'ellende' en 'verlossing'? Het antwoord is, kort gezegd: omdat je bevrijdingen hoger doel dient, nu ga je leven met God, heilig voor Hem. Je leven wordt één grote ontmoeting met God, in luisteren en spreken.

Vernieuwing

En juist dan komen de vragen. De kritische vragen, gesteld aan jezelf en aan anderen. Doe ik dit inder-

daad? Lukt me dat? Haal ik dit niveau? In stilte wordt menig negatief antwoord ingevuld. Mensen verliezen hun moed hierbij, of gaan op mek naar kringen waar dit iets minder wordt benadrukt. Maar dan wordt één vraag heel be-

langrijk, namelijk deze: hoe kwam het, dat het gezicht van Mozes zo straalde? Wat had hij daarvoor gedaan?

Het antwoord is net zo eenvoudig

als verbluffend: niets. Hij had alleen God ontmoet, en toen had de Heer wat met hem gedaan.

En zo is dat nog steeds. Jezus Christus verandert je leven, dat doe je niet zelf. Daarmee is niet gezegd, dat je jezelf nooit eens hoeft aan te pakken. Maar dat staat dan in een ander kader.

Wanneer je God ontmoet, en echt tot je laat doordringen wie Hij is, dan kan het niet anders of je verandert daardoor. Of Liever gezegd: wanneer God zich laat kennen zoals Hij is, werkt Hij daarmee meteen op je in, door zijn Geest.

Als je Hem aanbidt in zijn goedheid, hoe Hij ondanks alle kwaad zich geeft in zijn liefde, en daarin betrouwbaar is, dan kan het niet anders of iets van die goedheid wordt je eigen. Anders heb je Hem niet aanbeden.

Als je Hem aanbidt in zijn wijsheid, hoe Hij alles schiep en leidt naar zijn doel, en hoe Hij de samenhangen regeert in je leven, dan kan het niet anders of je groeit in vertrouwen. Anders heb je zijn wijsheid niet gezien.

En zo kun je nog een hele tijd doorgaan. Als je God aanbidt in zijn geduld, hoe Hij het met je uithoudt, dan kan het niet anders of je leert het ook zelf uithouden met de mensen om je heen. Anders heb je Hem

niet echt leren kennen. Duidelijk wordt zo, dat dit geen veranderingen **zijn die moeten**, dat is het kader niet. Als je er **zô** mee om zou gaan, **kun** je je leven lang worstelen met de geboden zonder ooit God te zien. Dat is precies wat de ongelovige Joden wordt verweten: ze hebben de **bedekking** van Mozes' gelaat over de **wet** gelegd, ja over **hun** eigen hart. Ze hebben de wet gehanteerd zonder God te zien, en zo hebben ze de ontmoeting van hun leven **gemist**.¹ Nee, de vernieuwing van het leven is een verandering **die gebeurt**, als je God leert kennen, als je de heerlijkheid van zijn deugden gaat zien. Geen mens **kan** zichzelf een glans **van** die heerlijkheid aanmeten, het is Geest die je daarvan meegeeft zo vaak je tot God gaat. Op **die** manier kan heiliging onmogelijk een nieuwe last zijn. Het is zelfs geen discussiepunt meer.

Bevrijding

Het is veeleer een enorme bevrijding!

Er staat **geschreven**, dat een **onkuis**e, een afgodendienaar, een echtbreker, een dief, **een** gierigaard, een dronkaard, een lasteraar, een oplichter of een dergelijk zondaar het **koninkrijk** van God niet zal binnengaan. En dat wordt bepaald niet tegen de goddelozen gezegd!² Nee, dit **vermaan** wordt gericht tot degenen die de bijbel lezen, die weten wat zonde is en daar ook wel van af willen, maar die toch in **hun** leven niet **veranderen**. Een enorm **probleem** kan dat zijn, dat je je zonde kent, maar het lukt niet daarmee te breken.

De **oorzaak** van deze mislukking wordt op deze manier helder. Je **kunt** zo bezig **zijn** met zonde en de strijd daartegen, dat je God niet ziet. **Dan** wordt het in de praktijk een zaak van zelf-verlossing, maar dat is nog nooit iemand **gelukt**. En stel, dat je er op **die manier** toch in zou slagen met een zondige praktijk (**min** of meer) te breken, wat voor gevoel heb je dan? **Dan**

ben je iemand met een groot **gemis**, een leegte, wat je eigen was **ben** je kwijt. Maar dat is moeilijk volhouden! Leven met een leegte lukt meestal niet zo goed. De zonde kan dan **gemakkelijk** weer **terugkeren**, of andere praktijken komen daarvoor in de plaats.

Maar geheel anders is het verloop, wanneer je je verandering wilt **ontvangen** van God. Hij maakt je niet leeg, maar vult Hij je niet **zitten** met een **gemis**, maar vervult je met nieuwe gedachten.

Wanneer je Hem leert kennen in zijn **dagelijkse** zorg, hoe Hij in alles aan je denkt en je veel **toevertrouwt** van zijn wonderlijke scheping, dan verdwijnt de behoefte om te gaan stelen. Als je bovendien bedenkt welke prijs er werd betaald voor je **dagelijks** onderhoud, dan vergaat je gaandeweg de **lust** tot materialistisch of oneerlijk **gedrag**. Gods Geest brengt je op goede gedachten, **Hij** maakt daar ruimte voor in je bewustzijn, en zo duwt Hij die andere neigingen eruit.

Aan **allerlei** begeerten kun je verslaafd zijn. Probeer daar maar eens mee te breken op eigen kracht... Toch, als je Gods liefde leert **verstaan**, ontdek je dat die groter **is** dan al je begeerten bij elkaar. Bij **Hem kun** je alles krijgen wat je hart (**ten** diepste) **begeert**, **aan** **genegenheid**, waardering, geborgenheid, verzorging, enz. Hij geeft meer en beter dan je **kunt** verzinnen. Als je dat ziet, zul je merken dat je los komt uit de greep van allerlei verlangens, hoe diep die **ook** geworteld **kunnen** zijn.

Vreugde

Zie je, dat heiliging geen last is? Het is een pure vreugde in God. Het geheim is, dat je **niet blijft hangen in 'zonde en vergeving'** alleen, hoe raar dat misschien **ook** klinkt. Want vergeving van zonden **is** fundamenteel, het is je basis iedere dag. Maar toch, het is niet het enige, zelfs niet het doel. De **vergeving** maakt ontmoeting mogelijk.

Daar is God op uit. In die ontmoeting gebeurt onze verandering, die tegelijk in de praktijk onze bevrijding zal **zijn**.

Eigenlijk moet je **het** zelf meemaken.

Welnu, wat belet je?

¹ 2 Cor. 3.

² 1 Kor. 6:9, Ef. 5:5, 1 Joh. 3:14, 15.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-C.

OM CHRISTELIJKE ZIELSZORG

P. Houtman

Zielszorg is persoonlijk. Zij richt zich op deze ene **mens**, met zijn eigen unieke situatie en zijn eigen levensgeschiedenis. Naar die mens kijkt God om.

Dr. G. Heitink is hoogleraar praktische theologie **aan** de Vrije Universiteit. Over de praktische theologie als geheel schreef hij **enkele** jaren geleden al een handboek. Maar daarbinnen is pastoraat zijn specialisme. Zijn dissertatie uit 1977 **was** ook al een soort handboek daarvoor. Alleen werd pastoraat daarin nog vanuit **één** gezichtshoek benaderd: Pastoraat als **hulpverlening**. In het dit jaar verschenen handboek, *Pastorale zorg*, geeft hij een totaaloverzicht op het terrein van de zielszorg.

Het boek toont doorlopend een grote openheid en gevoeligheid voor die ene mens met zijn persoonlijke achtergrond **en** **zijn** persoonlijke beleving. Niet alleen ligt **er** de nadruk op, hoe **belangrijk** het is om goed te luisteren. Het boek biedt **ook** allerlei handvatten om deze moeilijke **kunst** als pastor te beoefenen. Het schoolt de **zielszorger** om het levensverhaal van die **mens** deskundig vanuit vele gezichtshoeken te benaderen. Dat is een verdienste. De auteur ziet onder ogen dat hij vanuit een bepaalde hoek "te invloend therapeutisch" zal worden gevonden (70), maar ik zal dat **verwijt** niet uiten.

De persoon wordt niet eenzijdig als individu benaderd. De zielszorg wordt ook in het kader van de gemeente geplaatst. Verder is er telkens **sterke** aandacht voor de **maat-**schappelijke context waarin de **en-**keling functioneert en waaronder hij vaak lijdt.

De rode draad in het boek is een model, waarin twee factoren worden onderscheiden. Aan de ene kant zijn er de godsdienstige over-

tuigingen en opvattingen, aan de andere kant is er de beleving. Eigentijds gezegd: aan de ene kant is er het grote Verhaal, **aan** de andere kant zijn er onze kleine verhalen. De pastor is erop uit, de ander te helpen om beide te **integreren** op **een derde**, dieper niveau, het geestelijke, dat hij (met een ongebruikelijk woord) 'experientieel' noemt. Hier komen **zinvragen** aan de orde. **Boe** verwerkt u dit? Waar verlangt u **naar**? Wat geeft u moed, wat geeft a hoop? (151vv). **Daarbij** moet de pastor er oog voor hebben, dat **geloofsinhouden** psychische negatieve **uitwerking** kunnen hebben. Er zijn bijvoorbeeld gezonde, maar ook ongezonde gevoelens van schuld (145).

Op **deze** manier krijgt de lezer gereedschap in **handen** om als pastor de dingen op een rij te krijgen, de **pastorale** diagnose te stellen. Volgens geeft het boek inzicht in hoe hij kan reageren en wat voor hulpmiddelen **hij** daarbij kan gebruiken. Daarbij **komen** zaken als bijbellezing en gebed aan de orde. Ook worden klippen **aangegeven** die een pastor moet vermijden. Het is merkbaar dat de schrijver uit een gereformeerde traditie afkomstig is, al behoort hij daar nu niet meer toe, zoals **hij** duidelijk **aangeeft**. Hij **voert** bijvoorbeeld een uitvoerig **pleidooi** voor het huisbezoek **het** stelselmatige, **regelmatige** huisbezoek, met **zijn** typische **functie**, in onderscheid **van** andere pastorale bezoeken (een onderscheid dat in de **gereformeerde** zielszorgliteratuur van de laatste decennia voor **mijn** besef wat onderbelicht **gebleven** is).

in de afgelopen tijd was veel **zielszorgliteratuur** eenzijdig psychologisch **en** therapeutisch georiënteerd. Het doet goed dat dit boek weer grondig aandacht schenkt aan de

theologische basis van de zielszorg. Op het eerste gezicht lijken psychologie en theologie hier gelijkwaardig naast elkaar te worden gezet, maar dat is bij nader inzien niet het geval. Het hoofdstuk over psychologie is oriënterend; **dat** over theologie legt een fundament.

De kunst waar dit **boek** in onderwijst, beoefent de schrijver ook zelf. Hij staat open naar vele kanten, hij **informeert** machtig breed over literatuur. Hij toont naar vele **kanten** respect, in een heldere **weergave**. Hij componeert en schrijft uiterst leesbaar. Tegelijkertijd laat hij doorlopend duidelijk uitkomen **waar** hij zelf staat, al moet de lezer daar soms wat lang op wachten.

Verzoening van polen

Typierend voor Heitinks **benadering** is dat hij zoekt naar een middenpositie **tussen** verschillende standpunten, **telkens** twee, die hij schetst als eenzijdig en **aan elkaar** tegengesteld. Hij beweegt zich aldoor tussen twee polen en zoekt naar een evenwicht, **probeert** beide met elkaar te verzoenen. Hij schetst bijvoorbeeld aan de ene **kant** het 'kerugmatisch' (verkondigend) pastoraat; daarbij deelt hij ook de gereformeerde **zielszorgtraditie** in. Aan de andere kant is **er** het therapeutisch pastoraat. Zijn eigen **benadering**, 'hermeneutisch pastoraat', biedt hij aan als de middenweg, die het goede van beide andere in zich verenigt. 'Hermeneutisch' wil zeggen: zowel het grote verhaal van de bijbel als het kleine verhaal van mensen moet worden geïnterpreteerd. Hij wil niet eenzijdig theologisch of eenzijdig psychologisch te werk gaan, maar beide integreren. Theoretisch mogen de verschillende polariteiten dan niet samenvallen, voor **mijn** besef zijn ze op een

dieper niveau nauw aan elkaar verwant. Fundamenteel is het evenwicht tussen het heil in Christus, dat geloof vraagt, en het algemeen menselijke, de totale werkelijkheid. Aan de ene kant is er de 'joods-christelijke' traditie, aan de andere kant de menselijke ervaring. Onder de vele theologen die Heitink citeert, nemen Schleiermacher en Berkhof een sleutelpositie in. Aan de ene kant is er God, aan de andere kant de mens. De beide polen van openbaring en ervaring moeten op elkaar worden betrokken, er moet tussen worden bemiddeld ('Vermittlungstheologie').

De openbaring gaat van God uit. Maar er is alleen sprake van openbaring, als er van beide kanten toenadering is. Het verstaansproces van menselijke kant is mede-constitutief in een proces van waarheidsvinding (78). Er is alleen sprake van openbaring als de mens van de verborgen aanwezigheid van God iets in onze werkelijkheid ziet oplichten (112). Openbaring is hier iets wat nog steeds doorgaat, wat telkens opnieuw moet gebeuren. Deze ontmoeting van beide polen wordt aangeduid als de incarnatie (113). "Het Woord is vlees geworden" – dat is de grondtekst van het pastoraat. Die vleeswording is dus niet een eenmalige gebeurtenis: de ontvangenis en geboorte van Jezus Christus. Het vindt telkens plaats in onze werkelijkheid.

Pastoraat is erop gericht dat dat gebeurt. Wij kunnen er niet voor zorgen dat dat gebeurt, wij kunnen er niet over beschikken. Wij kunnen alleen maar voorwaarden scheppen, ruimte scheppen voor de Geest. Dan komen de verhalen bij elkaar. In het verhaal van een mens kunnen allerlei bijbelse verhalen oplichten, teruggaand op de oer-ervaring van het uitgeleid-worden (115). Een vrouw die van haar man scheidt, ziet haar weg achteraf als die van Abraham: een uitgaan zonder te weten waar hij komen zou (117).

Menselijk

Het zal dr. Heitink niet verbazen, dat ik tegen deze benadering bezwaar maak. Ze doet geen recht aan

de openbaring van God in de Schrift. Geen recht – zoals ik al aangaf – aan het unieke van de vleeswording van het Woord. God is menselijk, humaan. Hij is voor de mens. Daarover gaat de discussie niet. Dat is fundamenteel voor het pastoraat. De Heilige Geest slaat de mens en het menselijke niet dood, maar maakt hem juist levend, Hij geneest hem in zijn innerlijk functioneren. Zo spreekt Heitink in navolging van onder anderen J. Fret (124), die hem is voorgegaan aan de Vrije Universiteit met het ombuigen van de gereformeerde praktische theologie in moderne richting. De gedachten-gang is duidelijk geïnspireerd door de Dordtse Leerregels (hfdst. 3/4, art. 16). Maar die functioneert daar heel anders. Bij Heitink is er sprake van een postulaat: de menselijkheid blijft hier overeind, zij stelt bepaalde eisen waaraan God in zijn werk aan de mens moet voldoen. In de gereformeerde belijdenis is het een geloofsuitspraak; hier gaat het over een wedergeboorte, een totale bekeering. De Heilige Geest is de Geest van Christus; zijn werk is een uitvloeisel van het verzoeningswerk van Christus aan het kruis. Alleen op die basis en in die weg ervaren we, beleven we, kunnen we zeggen: Inderdaad, God is humaan voor ons geweest, en is dat nog!

Heitinks benadering – die in een lange en brede traditie staat – is te vriendelijk. Die heeft geen oog voor de geweldige macht van de duivel en de zonde, waarvan Christus ons door zijn Geest moet verlossen. Op zijn standpunt is er eigenlijk geen sprake van ongelooft. Waar geen geloof is, is immers ook geen openbaring.

Niet dat Heitink geen scherpe woorden gebruikt. De zonde en de macht van de duivel komt wel ter sprake. Hij zegt ook wel dat een pastor een mens soms confronterend tegemoet moet treden (246). Hij weet van conflicten, die pas opgelost kunnen worden als ze eerst zijn doorgewerkt (146). Hij bespreekt de pluraliteit in de gemeente, in de zin van wezenlijke kloven, theologische visies die zich niet met elkaar laten verzoenen. "Een

kerk, die kerk wil zijn, kan zich hier nooit bij neerleggen" (184). Maar dat functioneert allemaal in een ander kader. Uiteindelijk "groeit thans meer en meer het inzicht dat groepen binnen de kerken niet hoeven te strijden over elkaars tekort maar kunnen groeien aan elkaars tegood" (186). Echte opstand en vijandschap tegen God komt een pastor blijkbaar toch niet tegen, in de gemeente niet en daarbuiten ook niet.

Eigenlijk kom je alles wat je zou willen horen wel ergens in dit boek tegen. En daarnaast nog een heleboel wat nieuw voor je is en interessant, verwijzingen die je prikkelen tot verdere studie. Voor mij was dat bijvoorbeeld de gedachte dat elke nood die je in de zielszorg tegenkomt, ondergebracht kan worden bij een van de laatste drie bedden van het Onze Vader. Ook werd ik herinnerd aan de visie dat tegenwoordig de 'schuldcultuur' heeft plaatsgemaakt voor een 'schaamtecultuur' (145).

Ook in dit opzicht is dit een modern boek. Een bewust eigentijds boek, waar een postmodern levensbesef in doorwerkt. Heitinks eigen omschrijving van pastoraat (41) is eigenlijk geen definitie, maar een opsomming van allerlei elementen; wezenlijke, maar ook mogelijke elementen.

Voor mijn besef is die trek van dit handboek niet bevorderlijk voor datgene wat de schrijver graag wil bereiken: dat pastores niet te eenzijdig 'therapeutisch' zijn in de zin van begrijpend en meegaand, maar dat ze zelf iets te bieden hebben, duidelijk maken waarvoor ze zelf staan, concreet worden. Een erg stevige ruggesteun krijgen ze daarvoor hier niet.

Maar dat is niet het belangrijkste bezwaar. Of iets al dan niet werkt, als helpend wordt ervaren, kan niet het enige en diepste criterium zijn. Het fundament van het pastoraat moet wáár zijn.

Levensecht

Pleit ik nu voor 'verkondigend pastoraat'? Nee. Pastoraat is niet altijd verkondiging. Lang niet elk pasto-

raal gesprek draait het om **schuld en** vergeving; niet altijd is een oproep tot geloof nodig; niet **altijd** is bekering nodig. Gereformeerd pastoraat leunt **niet aan tegen** het verkondigend pastoraat uit & school van de dialectische theologie. Zielszorg richt zich op de situatie van die ene **mens**. Ze is zo gevarieerd als het leven zelf. Een bekende illustratie daarvan is de gevarieerde betekenis van het **Griekse woord 'parakalein'** in het Nieuwe Testament, **al** naar gelang van de situatie (33). Ik denk ook **aan** het woord van Paulus: "Wijst de **ongeregelden** terecht, beurt de **kleinmoedigen op**, **komt op voor de zwakken...**" (in dit laatste raakt de **zielszorg** aan de diaconie).

Maar de basis van de zielszorg is **wel het evangelie**, dat wij verzoening hebben met **God dank zij het werk van Christus**. Dat **geeft** moed en hoop. **Voor** de hele **mens**, in al zijn omstandigheden, in **heel** zijn **wereld**. **Immers** het heeft God behaagd, door **Christus**, door het bloed van zijn kruis, alle dingen weer met zich te **verzoenen** (Kolossenzen 1: 20). Ook voor **wat Heitink** 'het algemene' **noemt**, de breedte van de **kosmos**, **ligt daarin** de toekomst.

Op basis **daarvan** kan een pastor met een **mens** op zoek gaan naar een **weg** in geloofs- en levensvragen; in het **geloof** dat die weg er in **Christus** is.

"Hem (Christus) verkondigen wij, wanneer wij ieder **mens** terechtwijzen en ieder mens onderrichten in alle wijsheid," (al naar gelang in de situatie aangewezen is, vereist is; weer die verscheidenheid) "om **ieder mens** in **Christus** volmaakt te doen **zijn**" (Kolossenzen 1: 28); voimaakt in de zin van: **goed** gericht, **toegerust** met wat hij nodig heeft om z'n weg te **gaan**, "tot alle goed werk volkomen **toegerust**" (2 Timoteus 3: 17).

Ieder **mens**; gelovig, of (nog) niet gelovig; gemeentelid of daarbuiten; **ernaar** verlangend of vijandig.

Zielszorg kan ook raken aan evangelisatie.

Waarom **zou** dat een '**verborgen agenda**' van de pastor zijn (vgl.

130)? Als hij zich van meet af aan **afficheert als dienaar van een kerk** die Christus verkondigt als de enige **weg** tot behoud? Zielszorg mag dan **iets anders zijn dan verkondiging**, ze ligt wel in het **verlengde van de verkondiging**.

Anders **zou** ze geen **christelijke** zielszorg zijn. Ze mag nog zo verscheiden **zijn** – daarom heb ik boven dit artikel niet de christelijke zielszorg **gezet** –, ze wortelt wel in Christus.

Afweer

Aan dit **standpunt** doet de ruimhartige Heitink voor mijn besef niet helemaal recht. Het **gaat** misschien wat ver om dat te verwachten, maar ik vind het wel jammer.

"Wie in haar of zijn pastoraat het heil in Christus exclusief vooropstelt, kan gemakkelijk voorbijgaan aan de eigen vragen w noden van mensen (...)" (111). Tegen deze formulering is moeilijk wat in te brengen. **Oprechte dienaars van Christus kunnen nog allerlei tactische fouten maken. Maar bij Heitink drukt deze zin het ontbreken van de overtuiging uit, dat het evangelie van Christus zelf nuttig en nodig is voor ieder mens. Dat** is het fundamentele gebrek van deze zielszorg-leer. Het evangelie van Hem die vlees geworden is, is volkomen menselijk, liefdevol, geduldig, **gezond, 'therapeutisch'**. Ook een christelijke **therapeut** zal zijn vak uitoefenen vanuit deze overtuiging (vgl. 110); hoe hij of zij dat dan ook **uitwerkt**.

Christelijke zielszorg **leert** niet eenzijdig berusting op grond van het geloof in de voorzienigheid van God. Zij kan mensen ook **steunen** en helpen om stappen te **ondernemen om** iets aan hun situatie te doen. Zij helpt mensen wel om **zicht te krijgen of te houden op de orde waarin de Heer zijn koninkrijk verwezenlijkt**: eerst volkomen vermening, **daarna**, uiteindelijk, ook volkomen genezing van ziel en lichaam en herstel van de wereld. Deze **belangrijke** 'eschatologische' functie van de zielszorg is in dit boek onderbelicht.

Heitink ziet al **gauw** scheefgroei in de gereformeerde zielszorg. Het **huisbezoek van Calvijn** had een opvoedend karakter, maar het werd al gauw toezicht; de **kerk** als liefhebbende 'moeder' werd een '**strenge juf**' (50, vgl. 174v). Heitink is doorlopend beducht voor een pastor die met **zijn** eigen gezag **tussen** God en mens in gaat staan, of die zich met het Woord vereenzelvig (b.v. 54). Hij ziet het gevaar van paternalisme en autoritair **optreden** (142). **Op** zich **zinnige** waarschuwingen, **maar** Heitinks angst ervoor valt de **zielszorg** vaak wel **snel** in de rede. Zo wordt het **uitgangspunt** dat de tucht bijbelse wortels heeft (140), er door **weggedrukt**. Wie het heil van Christus kent en zichzelf **kent**, kan 'toezicht' sneller waarden, als omzien van de **gezaghebbende goede Herder**, door middel van mensen, naar schapen die **gemakkelijk** dwalen.

Ergens in de discussie zegt Heitink dat de **theologie, als wetenschap, niet over God kan spreken** maar alleen over geloof. Zijn gesprekspartners die een 'voor-hermeneutisch standpunt' huldigen, voeren volgens hem een 'intern-kerkelijk **ge-loofsgesprek**' (78). Het is **hautain om een ander standpunt dan het eigen** als onwetenschappelijk af te doen. Wetenschap is niet bij **Schleiermacher** en de Verlichting begonnen. Iets dergelijks vindt plaats als hij de ontwikkeling van het levensgevoel in onze **eeuw** tekent (154vv); **er zijn** nog steeds mensen met een **traditioneel** levensgevoel, **gekenmerkt door grote afhankelijkheid van God**. Je moet ze respecteren. **Maar** ze lopen wel achter. Het zal niet de eerste keer zijn dat de openheid en verdraagzaamheid van hen die deze deugden **erg hoog** in hun **vaandel** schrijven, op de keper beschouwd **tegenvalt**.

N.a.v.: G. Heitink, *Pastorale zorg. Theologie – differentiatie – praktijk*. Kampen, Kok, 1998.298 pag. f 59.—

Ds. P. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk van Twijzel-Kollumer-zwaag.

HOE VERDER MET DE GEZANGENBUNDEL?

A.L.Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop

LITURGIE EN GEMEENTE

Vorige week maakten wij een begin met onze evaluatie van de gang van zaken rond de nieuwe gezangsbundel. We legden er vooral de vinger bij dat de besluiten die Berkel nam achteraf beoordeeld zo open waren, dat je er meerdere kanten mee op kon. Daarom vonden we bepaalde kritiek op deputaten niet terecht. Tegelijk gaven we aan zelf ook wel bezwaren te hebben tegen hun beleid. Die noemen we nu. Daarna zoeken een weg om nu op een opbouwende manier samen te kunnen.

Criteria

Wij delen de kritiek op de manier waarop deputaten zijn omgegaan met de criteria voor kerkliederen. Berkel had hen opgedragen te komen met een nadere formulering. Zij herhalen echter de criteria die het vorige deputaatschap al noemde, en die Berkel als een goede aanzet overnam. En zij leggen kort uit dat nadere invulling daarvan niet wenselijk en niet mogelijk is. Al was Berkels beleid rond de criteria niet zo helder, zoals we vorige keer aanwezen, dit vinden wij toch te mager. Uit het feit dat Berkel ook nog verwijst naar de oude criteria en stelt dat de bezinning op dit punt nog moet doorgaan, hadden de deputaten minstens kunnen opmaken dat zij nog grondiger moesten ingaan op de verhouding tussen die oude en die nieuwe criteria. Ze hadden kunnen voorzien dat velen binnen de kerken ook die oude criteria bewust of onbewust zouden hantieren bij de beoordeling van de proefgezangen. De verwarring die nu ontstaat doordat die gezangen wor-

den gemeten met verschillende maten, hadden ze voor een deel kunnen voorkomen.

Bovendien zijn wij er niet van overtuigd dat het drietal criteria van de deputaten, zonder nadere invulling, voldoende is. De argumenten in de huidige discussie laten dat zelf al zien.

Invulling

Eén van de criteria is: *schriftuurlijkheid*. Betekent die dat een lied theologisch sluitend moet zijn? Of mag het – omdat het een lied is – ook associatiever omspringen met bijbelse inhouden, zolang het eindresultaat binnen het kader van de bijbel staat? En moet een bijbel-lied de bijbeltekst op de voet volgen en min of meer berijmen? Of mag het ook een lied naar aanleiding van een bijbelgedeelte zijn? En moet je een lied wantrouwen als het ontstond in een verkeerde theologische omgeving waarvan je in een lied ook de sporen herkent? Of mag je het onbekommerd overnemen als je het binnen een gere-

formeerde setting ook wel goed uit kunt leggen? Gezien de huidige discussie was een grondiger bespreking van dit soort vragen geboden geweest.

Een ander criterium betreft de taalkundige en poëtische kwaliteit.

Moet het hier gaan om de taal en poëzie van elke tijd? Of van de onze? Sommige liederen, die de deputaten voorstellen, zijn behoorlijk ouderwets en daardoor niet zo duidelijk. Bovendien: wat is goede poëzie? De taal van de bijbel zelf heeft niet overal eenzelfde hoog niveau, ook als de boodschap dezelfde is. Het houterige spraakgebruik van een Amos steekt af bij de hofstijl van Jesaja. En de voorspelbare zinnen van psalm 117 bereiken niet de poëtische kracht van de gewaagde psalm 87. Moeten wij ons niveau hoger stellen dan de bijbel? God schaamt zich niet om zijn woord ook 'volks' vorm te geven. Moeten wij ons dan schamen voor 'volkskunst' in het kerklied? De deputaten vullen dit criterium wat elitair in. Een sprekend voorbeeld daarvan vormt het feit dat ze ons oproepen om de poëtische en muzikale kwaliteit van de geselecteerde liedboekliederen niet meer te toetsen: dat gaat kennelijk onze competentie te boven en is al gedaan door de deskundigen van het Liedboek. Nu zijn poëtisch en muzikaal hoogstaande liederen zeker op zijn plaats in een kerkboek, maar naast andere. Want een kerkboek moet ook muzikaal en taalkundig een boek van de kerk zijn: een boek waarin al die verschillende mensen die samen in deze tijd de kerk vormen, zich kunnen herkennen.

Deputaten zijn voor een groot deel deskundig. Hun deskundigheid had hen oog moeten geven voor deze en

andere vragen die rond de criteria zeker binnen de **kerken** zouden **op**-komen. Zij hadden daar meer werk aan moeten besteden.

Liedboek

De deputaten hebben zich vooralsnog **beperkt** **tof** het Liedboek. Hun visie op de criteria lijkt die eenzijdige **nadruk** op de liedboektraditie ook als vanzelf met zich mee te brengen. Tegen het selecteren van liederen uit het Liedboek als zodanig hoeft geen bezwaar te **zijn**. Het Liedboek heeft **vaak** een slechte **naam**, omdat het ontstond in kerken die de vrijzinnigheid toelieten. Maar **we** mogen niet vergeten dat een groot **&el** van het Liedboek bestaat uit liederen uit allerlei perioden **van** de kerkgeschiedenis waarin van vrijzinnigheid nog geen sprake was. Het **zou** erg jammer **zijn** als de critici **van** de huidige deputaten met hun kritiek – **vaak** onbedoeld – zouden veroorzaken dat er een soort algeheel wantrouwen tegenover het Liedboek ontstaat. Dan zouden we ons als kerken beroven **van** veel moois dat de Heilige Geest in de loop van de tijden aan de kerk geleerd heeft. Dat zou – stelde ook al de synode van **Berkel** – zelfs ondankebaar zijn.

Maar de deputaten **beperken** zich nu tot het Liedboek. Ook bij de hedendaagse liederen, **waarop** de synode eveneens wees. Zij presenteren hedendaagse **liedboekliederen**, die vaak wel voortkwamen uit een modern-theologisch klimaat. De synode vond dat wij dichterlijken muzikaal talent dat de Here geeft, moeten stimuleren en **gebruiken**. Zij dacht daarbij volgens ons zeker ook aan talent in eigen **kring** of onder verwante christenen. Het vorige **deputaatschap** had al liederen **van** eigen **dichters binnengekregen** en zegde toe dat deze in een volgende ronde zouden worden meegenomen. Het is te betreuren dat de deputaten **hun** energie nu niet daarop hebben gericht, maar wel op de modernere sector onder de **liedboeklie-**

deren. En dat terwijl de oudere **liedboekliederen** vaak wel vertrouwd zijn in onze kring, maar de meeste van deze hedendaagse **liedboekliederen** niet. Was het dan nodig om in de eerste proefselectie de keus zo te maken? Het was zeker onverstandig, want het voedt het **wantrouwen** jegens het Liedboek. En het **doet** geen recht aan diegenen onder ons die – nota bene op verzoek van deputaten – hun dichterlijke en muzikale gaven hebben ingezet, en nu weer een ronde **gepasseerd** worden.

Verstandiger **was** het geweest als deputaten het Liedboek vooral gebruikt hadden **om** een **eerste selectie van** liederen uit de kerkgeschiedenis te maken, en – behoudens een enkele uitzondering – hedendaagse **liedboekliederen** voorlopig hadden laten liggen. Dat zou ruimte hebben gegeven om ook enkele eigentijdse liederen van dichters als (bijvoorbeeld) Jaap Zijlstra, Ria **Borkent**, André Troost, Lenze Bouwers, Jan Smelik, **Johan Klein en** van musici als **Dirk** Zwart, Bert Duyst en Peter Sneeep te **selecteren**, en misschien ook enkele **sterkere liederen** uit het zogenaamde 'opwekkingsrepertoire'.

fundamentalistisch

De **deputaten** vragen aan de **synode** om lid te **worden** van de stichting die de **liedboektraditie** draagt. Wij vragen ons af of dat verstandig is. Kunnen we de energie niet beter erin steken dat we **gezamenlijk** optrekken met **kerkengroepen** die ons **meer** verwant zijn? Is het theologisch verschil met die stichting niet te groot? Ons zijn ervaringen van bekende gereformeerde dichters **ter ore gekomen** die in dit opzicht niet hoopvol **stemmen**. Het blijkt dat zij herhaaldelijk werk hebben ingestuurd naar de **Liedboekkring** om te laten opnemen in nieuwe bundels. En herhaaldelijk werd hun werk geweigerd, niet vanwege het niveau, maar vanwege de achterhaalde 'fundamentalistische' **geloofsopvat-**

ting die er uit zou spreken. Binnen de **liedboektraditie** zelf speelt dus de afstand in geloof en **theologie** wel degelijk een rol. Zouden wij ons dan juist aan die traditie als **hoofdstroom** voor de **vernieuwing** van ons kerklied moeten uitleveren?

Omgang met bezwaren tegen het Liedboek

In deze **zelfde** lijn zien **wij** een zekere luchtigheid bij deputaten in de omgang met **bezwaren** tegen het Liedboek. Het gaat ons nog niet om de **vraag** of die bezwaren allemaal terecht zijn, maar om de mate waarin ze ernstig genomen worden. Deputaten hadden de opdracht om ook de **kritische** reacties uit de kerken die al bij **Berkel** waren ingebracht, mee te nemen. Zij doen dat zeer **beknopt**, puntsgewijs en soms haast laconiek. Ieder die hun antwoorden leest – of je het er nu mee eens bent of niet – kan inzien dat je op die **manier** wellicht in het debat overeind blijft, maar niet de zorgen bij de ander overtuigend wegneemt.

Ook is het jammer dat deputaten in hun **liedselectie** niet ingaan op de bezwaren tegen verschillende liederen of kenmerken van liederen, die in het verleden geuit **zijn**. Daarbij denken wij niet alleen aan bezwaren uit eigen **kring**, maar ook aan studies en rapporten uit de kring van de Christelijke Gereformeerden, de Nederlands Gereformeerden en de Gereformeerde Bond. Verder kunnen wij niet **begrijpen** &t **deputaten** nu zonder nadere argumentatie versies van **liedboekliederen** opnemen, die al in ons Gereformeerd **Kerkboek** staan, **maar** die wij daarvoor inhoudelijk gewijzigd hadden.

Deputaten gaan – gezien de **grote** sprong die zij van de **kerken** vragen – niet zorgvuldig genoeg om met **ons** verleden op **het** punt **van** de gezangen. In het **gesprek met** hen **viele** zelfs woorden als 'tijdgebonden' en 'zuilendenken' om vroegere bezwaren te relativieren. Maar

gezien het feit dat verschillende critici juist **veel** van die vroegere bezwaren nog steeds overtuigd naar voren brengen, is de luchtigheid waarmee de deputaten ze nu **achter** zich laten onterecht **en** maakt deze de **verwijdering** groter.

Cultuur

Bovendien ontwijken de deputaten met hun keus voor het Liedboek belangrijke vragen van **vandaag** rond het kerklied. Hoe moeten wij met het **kerklied verder** in een kerk die ook muzikaal en taalkundig zeer pluriform geworden is? De cultuur **van** het Liedboek is niet de cultuur **van** de meeste kerkleden. En hebben **kerklied** en liturgie niet ook een boodschap **naar** buiten toe? De cultuur van het Liedboek slaat zeker geen **brug naar** de **cultuur** van de huidige samenleving. In dit opzicht is hun **keus** voor de modernere liederen uit het Liedboek **van** de jaren '70 zelfs alweer gedateerd. Want in de bezinning binnen de liedboektraditie zelf is **men nadrukkelijk** wel bezig met die vragen. En bij **sommigen** opent dat de weg naar heel andere liedstijlen, bijvoorbeeld 'opwekkingsrepertoire'. Deputaten willen **ons** eerst op het niveau van de jaren '70 brengen, maar dat is onmogelijk. De invloed van de huidige veelvormige cultuur bepaalt nu al de voorkeuren en verwachtingen van veel kerkleden rond het kerklied. Ook daarom zijn velen teleurgesteld in de huidige **proefbundel**. Het accent dat **deputaten** daarmee zetten, past voor veel **kerkleden** niet bij hun beleving. Deputaten verwachten veel van een soort 'kerkmuzikale heropvoeding'. Wij denken dat de beleving van dit punt onder de kerkleden zich in een cultuur als de onze niet zomaar meer in één richting laat dwingen. **Daarom** verdient dit gunt bij de vernieuwing van de **liedbundel** wat betreft hedendaagse liederen onze volle aandacht en energie.

Schriftuurlijkheid

Wij gaan nu in op de verschillen van mening rond de **schriftuurlijkheid** van de nu voorgestelde liederen. Deputaten en critici zijn bet van **harte** eens, dat dit het belangrijkste **criterium** vormt, en durven het ook beide toe te passen. Al is de discussie hier het hevigst, dit verschilpunt is niet principieel. De critici melden dat ze ook veel goede **Liedboekliederen** kennen. Ze beoordelen dus niet het totale Liedboek als **onschriftuurlijk**. En de **deputaten** beseffen dat veel **Liedboekliederen** niet kunnen, hebben er daarom veel laten afvallen, en staan er open **voor** dat er na **kritiek** uit de kerken nog meer afvallen. Daarom komen we op dit punt niet veder als we **algemene** oordelen of bezwaren roepen en **ons daarmee** tegenover elkaar verschansen. Per lied moeten eventuele **schriftuurlijke** bezwaren worden aangewezen. Per **lied** moeten we vervolgens nuchter de discussie voeren. Om die discussie per lied (die wij hier natuurlijk **niet** gaan voeren) wat kader te geven, maken wij enkele **opmerkingen**.

In de eerste plaats relativeren wij het onderscheid dat vaak gemaakt is tussen 'bijbellieder' en 'vrije liederen'. 'Bijbellieder' Waren **dan** berijmingen van een – door de Geest geïnspireerd – **schriftgedeelte**, 'vrije liederen' meer menselijke maaksels. **Sommigen** willen bij de vernieuwing van de gezangenbundel vooral naar zulke bijbellieder' kijken. Toch is dat niet de lijn waarvoor onze kerken gekozen hebben. **Ook** ons huidige kerkboek telt veel vrije liederen, zelfs meer dan zogenaamde bijbellieder'.

Deze laatsten hebben geen streepje voor. Ook vrije liederen kunnen 'doordrenkt' zijn van de 'geest' van de Schriften'. Dat is **dan** ook als het gaat om beide **categorieën** wat ons betreft **het** doorslaggevend punt als wij de **schriftuurlijkheid** moeten beoordelen. Komt een lied overeen met het geheel van Gods openbaring? Verkondiging **en** litur-

gie moeten een harmonische eenheid **vormen**, die ontsprongen is aan het Woord.

Verder wijzen wij enkele risico's aan, zowel voor critici als voor **voorstanders** van de lijn van deputaten.

Hyperkritiek

De critici moeten volgens ons oppassen **voor** hyperkritiek. Wij vinden het bijvoorbeeld **hyperkritiek** om te **vallen** over associatieve **opmerkingen** in een bijbellied. De bijbel zelf is soms associatiever dan wij met onze wat verstandelijke inslag denken. **Ook in de** geschriften en liederen van bijvoorbeeld Luther komen wij dat associëren tegen. Een lied is voor een deel te vergelijken met een meditatieve tekst. **Zelfs** bij de **allergereformeerde** theologen hebben meditaties altijd iets **associatiefs**. Wij zouden de bedding van de kerk op een rationalistische **manier** versmallen als wij dit soort **elementen** uit onze liederen weg zouden zeven. **Hyperkritiek** noemen wij het ook als je eerst een heel verhaal moet vertellen over de theologische achtergrond van de dichter voor je duidelijk kunt maken dat hij met **zijn** tekst een **onschriftuurlijke** bedoeling zal hebben gehad. Als **het** zonder zo'n verhaal niet duidelijk is, valt het met de liedtekst zelf **waarschijnlijk** nog wel mee. **Hyperkritiek** kan het ook worden als je elk zwak punt aangrijpt om een lied af te **keuren**. Wij bedoelen daarmee natuurlijk geen punten die echt onbijbels zijn, maar bijvoorbeeld punten **waar** de liedteksteen minder overtuigende exegetische **verraadt**, minder **gelukkige** verbanden legt of bepaalde verbanden of elementen laat liggen. Dat mag niet een **hele** bundel typeren, maar als er liederen zijn **waar** dat voorkomt, is dat op **zichzelf geen** bezwaar. Volmaakt wordt het **kerklied** nooit, en dat **hoeft in deze** bedeling **ook** niet. Wij moeten het binnen onze mogelijkheden zo goed doen als maar kan. Wij hebben liever een berijming van psalm

100 die in het **weergeven** van de bijbeltekst wat kwetsbaar is dan helemaal geen berijming **van** psalm 100! Zo hebben **wij ook** liever een gezang over de liefde van God in Christus dat een enkel zwak moment heeft **dan** dat wij het in de kerkdienst zonder zo'n gezang zouden moeten **doen!**

Argeloos

Tegenover het gevaar van hyperkri-tiek signaleren wij echter ook het omgekeerde gevaar.

Zoals je soms een heel verhaal nodig hebt om aannemelijk te maken dat **een** lied niet **kan**, zo kost het soms **ook een** heel verhaal om een bepaalde passage recht te breien. Dat is evenmin **overtuigend** en evenzeer rationalistisch. Een lied moet op het eerste gehoor en gezicht op het punt van **schriftuurlijk**-heid vertrouwen wekken. Waar de inhoud bij veel mensen een intuïtieve reserve oproept bij het verwoorden van de inhoud van Gods openbaring, die met veel redeneren moet worden weggenomen, is de **schriftuurlijkheid** wel **degelijk** in **geding**. Soms vind je **een** liedtekst in **grote** lijnen zo sterk, of een melodie zo mooi, dat je een slippertje in **schriftuurlijk** opzicht graag over **het** hoofd ziet **en** goedpraat. Maar dan hanteer je het criterium '**schriftuurlijkheid**' niet integer. Wij vinden **dat de kritiek die op** verschillende van de **proefgezangen** is **uit**-gebracht, om deze reden meer **serieus** genomen moet worden. Wat **we** niet **samen** met een **onbekommerd** geweten kunnen zingen, moet als-nog worden geschrapt.

in dit opzicht moeten de deputaten meer in rekening brengen wat zij zelf ons leren over de functie **van** het lied. Een lied is ook een middel om **Gods** woord te verkondigen (Efeziërs 5, Colossenzen 3). Maar dat leert je je argeloosheid met **betrekking** tot de theologische inhoud van een lied af. Verkondigen heeft ook te maken met wat je **wel** en wat je niet **zegt**, welke kanten van de boodschap je **benadrukt** en welke

minder. Verkondiging ligt **ingebeld** in **een** bepaalde stijl en sfeer van geloven en belijden. Daarom ben je er niet als je laat zien dat je een bepaald lied met enige moeite best goed **kunt** uitleggen. Als je dat op de preek toepast, **zou** er toch iets mis gaan. Moet je na een preek te vaak je best doen om **wat** gezegd is met de nodige moeite **goed** uit te leggen, dan vermindert het vertrouwen. En de kracht **van** de verkondiging **neemt** af. Zulke preken bouwen onvoldoende aan het geloof van de gemeente. Als een **lied** ook verkondiging is, **moet** je dat **ook** bedenken bij liederen. De vraag is dan niet alleen of je het ook wel goed kunt uitleggen, maar ook of zo'n lied volle ruimte geeft aan Gods Woord en een bijbelse gereformeerde spiritualiteit bevordert.

Leusden tussen de vuren

Hoe moet het nu verder met liet **kerk**lied? De komende synode **van** Leusden staat voor een moeilijke taak. **Gaat** zij met deputaten mee, dan ontstaat er **onrust** bij het ene deel van de kerkleden. Die **zijn** diep bezorgd over de huidige koers. Fluit zij het **deputaatschap** terug, dan gebeurt dat bij andere kerkleden. Die zijn **erg** blij met de nieuwe bundel. En waarschijnlijk **zijn** er ook veel **kerkleden** die zowel met het een als met het ander ongelukkig zouden zijn en rond liturgie en **kerk**lied nog een heel andere **kant** op willen. Zowel deputaten als critici hebben onderstreept hoezeer Leusden tussen allerlei vuren zal moeten opereren.

Wij willen ervoor pleiten om samen het positieve doel in het oog te houden. Deputaten schreven: 'bij de **invoering** van gezangen gaat het erom dat we groeien in het loven van de HERE, op een rijke en veelkleurige manier'. Ds. Storm noemde dat 'een mooi project dat je samen moet doen als kerk'. Br. en zr. **Vreugdenhil** wezen erop dat daarbij grote zorgvuldigheid gepast is. Want het gaat om de lof op onze

~~Heer~~ en Heiland. Laten we ons niet zo vastbijten in die **zorgvuldigheid** dat de beleving van dat positieve **doel** op de achtergrond raakt. Laten we tegelijk niet zo enthousiast **aan** dat doel werken dat **we** de zorgvuldigheid vergeten. En laten **we** onszelf en de ander niet vastpinnen op bepaalde posities en zo de **gemeenschappelijkheid** kwijt raken. We kunnen ons toch niet **maar** zo neerleggen bij het bestaan **van zulke** tegengestelde gevoelens. Allemaal zijn we verplicht er alles **aan** te doen om echt samen verder te kunnen.

Wij menen na onze gesprekken dat we ervan uit moeten gaan dat **niemand** in de huidige discussie **zich** wil verwijderen van de Bijbel en de belijdenis. Niemand is er **ook** op uit opening te geven **aan** verkeerde theologische inzichten of consequenties daarvan. Dat biedt **een** basis om zakelijk, redelijk **en** christelijk met elkaar door te **spreken** en in verbondenheid een **verantwoorde** weg te zoeken.

In liefde voor elkaar

Zakelijk, redelijk **en** christelijk: dat betekent je niet door **overbezorgd**-heid en angstvalligheid laten leiden. Niet zaken en zelfs personen verdacht vinden en wantrouwen. Niet degene met een tegengestelde mening op dit punt als tegenstander benaderen, met alle lading die dat met zich meebrengt. Het betekent ook de **ander** de kans bieden om rustig te gaan begrijpen wat jou drijft, en op jouw beurt echt luisteren naar wat hem of haar beweegt. Zakelijk, redelijk **en** christelijk: dat betekent dat je het enthousiasme van de **ander** niet afbreekt of in een verkeerd daglicht plaatst. En ook niet **geërgerd** of **gefrustreerd** reageert als anderen **minder** bevoegen en gedreven zijn. Het betekent ook dat je bezwaren niet wegduwt, zeker niet als ze voortkomen uit de **zorg** of wij de Schrift nog wel recht doen. Die zorg waardeer je juist, al zou je de bezwaren **niet** delen. Het houdt ook in dat je **open** staat voor

zelfkritiek: ging je misschien te gemakkelijk mee in een **bepaalde** richting? Oordeelde je misschien voorbarig en onnodig hard? Zakelijk, redelijk en *christelijk*: dat grijpt in elkaar, Echte christelijke omgang **brengt** zaken en discussies op **een** hoger plan. Wij zijn in de gemeente **verschillend**, ook in visies **veelkleurig**, en **toch** vormen we één lichaam om, ons aan de waarheid houdend, samen in liefde toe te groeien naar ons Hoofd **Christus** (Efeziërs 4:16), En op het gebed wil God geven dat **we eensgezind van hetzelfde gevoelen zijn**, opdat **we eendrachtig uit één mond de God en Vader van onze Here Jezus Christus** mogen *verheerlijken* (Romeinen 15:5v). Het zingen **van** de gemeente staat in het Nieuwe **Tes-**tament steeds in één verband met de gemetnschapsbeoefening in de **kerk**. Dat moet ons veel zeggen. Zakelijk, redelijk en *christelijk*: dat leert ons ook om bij verschillende opvattingen over en weer inschikkelijk te zijn en onszelf te **verloochenen** om elkaar vast te houden. Zo alleen **kunnen** we in de huidige impasse de weg vinden om Hem te volgen die ons in **deze stijl** voor gaat.

Hoe verder?

De synode van Leusden zal ruimte moeten scheppen voor **die** groei in **gezamenlijkheid** op dit punt. Tegelijk zal **zij** aan de bezinning stuur moeten **geven**.

In het licht van de zwakke punten die wij vaststelden bij de synode van **Berkel** en de daaruit geboren impassen van nu noemen wij het volgende:

- Laat **Leusden** helderheid scheppen voor de toekomst. We moeten een weg zoeken om in trouw aan de waarheid en in **liefde** tot elkaar als **kerken** een beslissing te nemen die aanvaardbaar is en de samenbinding bevordert.
- Leusden ontkomt niet aan het formuleren **van** een basisvisie op liturgie en zo op de functie **van**

een kerklied. Men zal meer inhoudelijk moeten ingaan op gedachten **uit** het vorige **deputaten-**rapporten de verschillen daarvan met eerdere opvattingen;

- Leusden zal moeten duidelijk maken wat wij met onze **gezingen** willen. **Hoe** royaal is een 'royale' bundel? Is er een **maximum** aan het aantal gezangen? Wat doen wij met de mening dat het aantal gezangen zo beperkt moet blijven dat ze de psalmen niet verdringen?
- Leusden moet ook de discussie over de criteria **grondiger** voeren **dan Berkel** en de huidige deputaten deden, **en** duidelijkheid geven over de nadere invulling van de drie criteria van nu en hun positie ten opzichte van vroegere criteria.

Daarnaast doet de synode er goed aan de huidige selectie van 255 **gezingen** zelf te toetsen, en daarbij **alle** materiaal te betrekken dat tot nu toe **uit** de kerken ingebracht werd. Zou de synode nu meegaan met het voorstel van deputaten om de **toetsingstermijn** te verlengen tot de **volgende** synode, dan wordt het proces onomkeerbaar. Gezien de **moeite met** dat proces vanuit verschillende hoeken zou dat de gemeenschappelijkheid van het project ten eerste schaden en dus onverantwoord **zijn**.

Het **valt** te verwachten **dat** toetsing door de synode een aantal liederen doet afvallen. Afhankelijk **van** de vraag hoeveel, **moet** de synode vervolgens ook het aantal overgebleven Liedboekliederen verder uitdunnen. Vooral moet zij Liedboekliederen **van** hedendaagse dichters voorlopig parkeren, **omdat** deze de meeste verdeeldheid veroorzaken. In plaats van deze liederen selecteert de synode alsnog een aantal andere hedendaagse liederen **van buiten** de Liedboektraditie, bijvoorbeeld **van** de dichters en musici die wij boven al noemden. Daarmee **blijft** zij in lijn met de **besluiten** van haar voorgangsteren komt

zij tegemoet aan een behoefte binnen de **kerken**.

Een nieuwe proefbundel bestaat dan uit het Liedboek zoals de huidige deputaten dat hebben laten uitgeven (maar dan voorlopig met een kleinere selectie) **en** een aantal **andere** liederen uit verschillende hoek. Die zullen naar **verwachting** (anders dan **het** Liedboek) gemakkelijk losbladig en dus tegen een lage prijs uit te brengen zijn. Die nieuwe **proefbundel** zou in deze fase geen 255, maar eerder 100 à 150 liederen moeten bevatten. Dat lijkt ons bedoeld in **Berkels** (op zichzelf onheldere) besluiten. In ieder geval is het verstandig in het licht van de bezorgde reacties uit de **kerken** op het grote aantal van 255. Dit alles vergt veel van een **synode**. Maar als zij op dit moment deze leiding niet zou geven, wordt de kans dat we echt samen verder werken en groeien in de richting van een nieuwe bundel alleen maar kleiner.

Bezinning

De **kerken toetsen** die **nieuwe** proefbundel in de eredienst (de synode **stelde deze immers** vast) tot de volgende synode. Die besluit in het licht **van** de ervaringen en het dan al **dan** niet aanwezige draagvlak binnen de kerken hoe het **verder moet** met het kerklied. Dat biedt tijd voor nadere studie en bezinning door deputaten. Die zal zich allereerst moeten richten op de vragen met betrekking tot **kerklied**, liturgie **en** hedendaagse cultuur. Bet vorige **deputaatschap** rapporteerde **al** aan **Berkel** dat men daar graag op in **was** gegaan, maar niet aan toegekomen. **Hi** nieuwe deputaatschap 'eredienst' (dus niet 'gezingen') moet nu **aan** Leusden rapporteren dat men er helaas weer niet toe gekomen is. Toch blijkt dit punt zeer urgent: zowel als het gaat om het kerklied als wanneer wij nadenken over de doelen **en** invulling van de liturgie in onze tijd. Het zou op den duur alleen maar schadelijk

zijn wanneer wij met betrekking tot het kerklied en de liturgie nu maar door zouden gaan zonder een duidelijke visie op dit punt van de hedendaagse cultuur. Misschien krijgen we dan een eindresultaat waarin de deskundigen zich hartelijk kunnen vinden, terwijl een groot deel van de kerken (behoudend én vooruitstrevend) van haar eigen li-

turgie en liederen vervreemd raakt en bovendien het inspelen op de grote massa van niet-christenen uit onze samenleving eerder slechter dan beter is geworden. En het is juist de uitdaging om via de vernieuwing van het kerklied Gods Naam te eren, op zo'n manier dat het ons samenbindt en voor de wereld overtuigend en wervend is.

I Wij maken hier gebruik van het rapport uit 1980 van de Christelijke Gereformeerde deputaten voor het onderzoek naar het kerklied. Dat rapport bevat waardevolle uitzettingen over het kerklied. Hetzelfde geldt voor een soortgelijk rapport uit 1980 van de Gereformeerde Bond en voor &rapporten uit 1987 van de Nederlands Gereformeerde gezangcommissie.

Ds. R.H. Keegstra

Sporen van de wederkomst van Jezus Christus

'Het boek Openbaring is een troestboek voor elke dag, midden in de gebeurtenissen van vandaag. Ds. Keegstra probeert dat duidelijk te maken door verbanden te leggen met wat we in het wereldnieuws tegenkomen'. Een uniek boek.

Geref. Kerkbode

In deze uitgave met meer dan 350 gespreksvragen, geeft ds. Keegstra zijn visie over het bijbelboek Openbaring van Johannes.

174 pag., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

Ali C. Drost-Brouwer

in prijs verlaagd

**MEER
DAN EEN
BELOFTE**

Van f 25,90

voor

maar f 9,95

Ing. 222 pag.

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

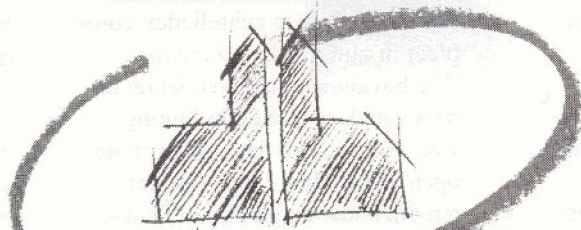

Postbus 25

4460 AA Goes

Telefoon 0113-215591

donatus

Verzekert

van Avondmaalstel tot Zadel dak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.

Al sinds 1852 de verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.

Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

G E L O O F W A A R D I G   V E R Z E K E R D

EEN ONTVOERDE NON WORDT VERDER GEHOLPEN

H. Veldman

Kerkgeschiedenis

Katharina Luther, geboren Von Bora (1499-1552) 1

*In een drietal artikelen willen we aandacht schenken aan **Katharina von Bora**, de echtgenote van Maarten Luther. Ze staat bij veel mensen nogal in de schaduw van haar man – en wat wil je ook als hij dé hervormer van Duitsland mag heten. Maar nu haar 500e geboortedag herdacht wordt – 29 januari – mag haar plaats in de geschiedenis wel eens in een helder licht geplaatst worden. We proberen dat te doen aan de hand van de volgende driedeling: a. haar persoonlijke omstandigheden tot 1523; b. haar huwelijksleven met Luther; c. hun kinderen en de opvoeding die vader en moeder Luther hen hebben gegeven.*

Van arme adel

Drie mijlen gaans zuidelijk van Leipzig stond de wieg van Katharina von Bora, om precies te zijn in Lippendorf (in de mark Meissen) aan het riviertje de Pleisze. Haar ouders, Hans von Bora en Katharina von Haubitz, van wie we verder weinig of niets weten, waren van adel, maar dat merkte men nauwelijks meer. De familie was in de voorbije decennia verarmd; er was nog maar weinig landbezit overgebleven. Toen het meisje goed 5 jaar oud was ging ze voor het eerst naar de kloosterschool (van de Benedictijner~je Brehna. Toen ze 10 was geworden moest ze van haar vader het klooster zelf in – dit werd het stift Nimbschen behorend tot de orde van de Cisterciënzers, dat stond in de omgeving van het Saksische plaatsje Grimma. Dat gebeurde zoals iemand treffend opmerkte 'niet tegen, maar zonder haar wil'. Het tekent de tijd en ook de persoon van Katharina: adellijke meisjes (voor wie de familie soms niet meer kon zorgen) kregen een plekje in een klooster en Katharina schikte zich naar de gewoonten van die tijd. De opname van nonnen hier vond plaats zonder dat er een kloosterrekening diende te worden betaald. Verder had Katharina nog geluk (of was het zo bedoeld?) dat haar tante Magdalena von Bora daar ook vertoefde. Haar puberteitsjaren bracht Käthe (zoals ze kortweg genoemd werd) door achter de deuren van het klooster, maar die jaren waren nog niet eens voorbij of ze had haar levensweg al gekozen: op 8 oktober 1515 werd ze als non ingezegend. Het klooster was een leerschool. Käthe leerde er o.a. de eerste begin-

Een ex-non trouwt...

Als op 13 en 27 juni 1525 de plechtigheden plaatsvinden ter gelegenheid van het huwelijk van Maarten Luther en Katharina von Bora kijken veel mensen er vreemd van op. Bij de familieleden en een handjevol vrienden is er vreugde, maar die wordt vermengd met gevoelens van onzekerheid en misschien wel angst. Zelfs een vriend als Melanchthon weet zich niet happy met dit huwelijk. Want hier staan twee merkwuurde personen in een huwelijksrelatie naast elkaar: de ex-monnik Luther over wie nog altijd de keizerlijke rijksban is uitgevaardigd – hij is dus 'vogelvrij' – en aan zijn zij staat de ex-non Katharina die met haar vlucht uit het klooster een groot risico had genomen – de doodstraf stond op ontvoering! En als ze dan nu ook nog trouwt met een vroegere monnik,

dan kan het volgens stellige roomse beweringen niet anders dan dat uit hun huwelijk 'monsterlijke' wezens voortkomen. Immers, de duivel heeft deze echtelieden complot in zijn macht gekregen! Wie bovendien nog even let op de data van deze huwelijksluiting weet ook meteen dat – zeker in de ogen van Luther – duivelse krachten bijzonder actief zijn in Duitsland: het is de tijd van de revolutionaire Boerenopstand. Lijkt het er niet veel op dat Luther zijn zinnen kwijt is en zich in een huwelijk 'stort' waar de duivel bij staat te gnuiven? En staat daarmee heel de zogeheten reformatie van de kerk en van de samenleving niet in het kwade daglicht van losbandigheid en sex?

Wat is er met Luther en Katharina aan de hand dat ze deze stap hebben ondernomen? Wie is die vrouw die voortaan het bed, ja haar hele leven gaat delen met zo'n man?

selen van het Latijn – bedoeld om de kerkelijke teksten (gezongen of opgezegd) ook enigszins te begrijpen. Voor **het** overige **heeft** Käthe zich geoefend in ‘ora et labora’ om zo de weg naar de hemel gemakkelijker te **kunnen** gaan.

Op het moment dat de Augustijner professor Maarten Luther in het noordelijker gelegen Wittenberg zijn 95 stellingen publiceert is Käthe dus een jonge non van 18 jaar. **Maar** heeft ze ook van Luthers daad gehoord? We **kunnen** gevoeglijk aannemen dat dit **nieuws** de **kloostermuren** inderdaad passeerde. Het is **een** bekend feit dat de inwoners van het nabije Grimma bijna allemaal instemden **met** de evangelische leer van Luther. Het **moet** de zusters dan ook **flink** bezig hebben gehouden hoe de dappere **Luther** zich verdedigde tegenover kerkelijke en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders. En hoeveel indruk zal het niet gemaakt hebben dat prior **Wolfgang von Zeschau** van het Augustijner klooster in de nabije omgeving zijn ambt neerlegde en uittrad uit de kloostergemeenschap. En dat een aantal ordebroeders **met-sen** zijn voorbeeld waren gevolgd. **Hun** familieleden in het klooster Nimbschen werden hiervan op de hoogte gebracht. En zo begon de vraag naar hun toekomst **ook** steeds meer **hun** gedachten te beheersen.

Invloed van Luther

Behalve Luthers publieke optreden **maakten** ook Luthers geschriften de tongen los. Het fundamentele artikel 62 van Luthers stellingen (over de ware schat der **kerk**: het hoogheilig evangelie van de heerlijkheid **en** de genade van God) maakte al duidelijk dat **a** maar één beslissende instantie was voor iedere gelovige: niets anders dan Gods Woord. We weten niet **welke geschriften** van Luther ooit zijn besproken of gelezen in het klooster Nimbschen, maar het geregelde **contact** met de buitenwereld laat makkelijk veronderstellen dat Luthers werk over de Babylonische evangenschap der

kerk (1520) aanleiding heeft gegeven om grote **vraagtekens** te zetten achter de roomse leer **van** de goede **werken**. **Ook zijn geschrift** Aan de christelijke adel (1520) kan van betekenis **zijn**, waar men in hoofdstuk 4. 14 Luthers scherp gestelde oppositie tegen het celibaat aantreft. En als na 1521 Luthers **geschrift** betreffende de kloostergelofte zijn spoor door Duitsland trekt, moeten ook de **nomen** in Nimbschen het sterk gevoeld hebben: hoe erg **zitten** we eigenlijk nog vast aan de ketenen van de kerkelijke **voorschriften**? En hoe zwaar mag een ooit afgelegde **gelofte** nu nog wegen? Nu was het **voor** monniken iets eenvoudiger **dan** voor nonnen om een **nieuwe toekomst** in te gaan. De uitgetreden prior van het nabije Augustijner **klooster** had een baan gevonden als beheerder van een hospitaal / bejaardentehuis. **Maar** hoe kregen **nonnen** het voor elkaar om de deur naar een eigen, vrije toekomst te openen? Ze moesten daarbij wel geholpen worden.

De vlucht uit Nimbschen

In het diepste **geheim** bespreken de negen **nomen** met elkaar **welke** werkwijze ze zullen volgen om het klooster te verlaten. **Aan** vrijwillige uittreding **hoeft** niet te worden gedacht. **Daarom** zullen ze hun familieleden proberen in te **schakelen** voor de gewenste ontvluchting, maar het **resultaat** van hun smeekbeden is nul komma nul. **Geen** enkele familie wil ook **maar** enig risico lopen om in **onmin** met een **wereldlijke en** kerkelijke machthebber te leven. Angst zet een rem op het betoon van **naastenliefde**, zelfs voor een eigen kind. Maar – **w kunnen** we ons afvragen – is zo'n collectieve ontvluchting eigenlijk wel zo **simpel** uitvoerbaar? Het lijkt een bijna gordiaanse knoop. Toch zal het collectieve plan niet vervangen kunnen worden door individuele acties. Want als de eerste ontsnapt, zullen de anderen des te strenger worden **bewaakt**. **Daarom** bedenken de **meisjes** iets anders. Ze smokke-

len een brief het klooster uit naar Maarten Luther zelf. Hij **heeft** de banden van de kerkelijke **traditie** losgemaakt, hij zal nu ook met de gevolgen daarvan toch wel willen rekenen? En inderdaad, de hervormer van Wittenberg loopt niet weg voor de spannende **kwestie van de nonnen** uit Nimbschen. Hij treuzelt geen moment en broedt een plan uit. Daarvoor voert hij **overleg** met handelaar Leonhard Koppe, **een** aanzienlijke **burger** uit Torgau. Deze **komt** regelmatig in **het** **wuste** klooster om er **zijn** koopwaar te bezorgen. Hij **weet** wel een manier om de risico's **van** ontdekking zo klein mogelijk te **maken**. Een datum, meer nog, een tamelijk exact uur, wordt afgesproken waarop Koppe de meisjes met zijn wagen zal 'afhalen': in de schemer van de Paasavond, dus op de late zaterdag van 4 april 1523. Koppe zal die **avond per** **huifkar** **een** flinke voorraad **haring** (of andere **vis**) in het klooster bezorgen en hij zal de lege **tonnen** mee terugnemen. En zo **moet** het lukken. Terwijl Koppe en zijn **twee** helpers de vis afleveren, beklimmen de nonnen het donker de kar en verstoppen zich **tussen** de **haringtonnen** (of – zoals de legende beweert: **in de tonnen**). **Een** moeizame tocht brengt hen naar de eerste **rustplaats**, Torgau, waar ze de paasmaandag doorbrengen om **daarna** verder te reizen naar Wittenberg. Daar arriveren ze op 7 april. **Negen** **vrije vrouwen**! Gaan ze een ongewisse toekomst tegemoet? Ze hebben de schepen achter zich verbrand... Terug naar hun families kunnen ze niet. Maar wie in Wittenberg durft het risico wel aan om deze dames te helpen?

Luther helpt verder

Het is Luther zelf die het 'geheim' van de ontsnapte **nonnen** bekendmaakt. Via een **in ijltempo** geschreven Open **Brief** aan zijn 'besonderen **Freunde**' Leonhard Koppe geeft Luther aan welke rol hijzelf en Koppe speelden in **het** gebeuren.

Bovendien wil Luther, die zichzelf een 'zalige rover' noemt, met zijn publiciteitscampagne bereiken dat men geen smadelijke woorden uitsprekt in de richting van de gevluchte nonnen. Hun namen worden door Luther alle **vermeld**. Er is immers niets aan **deze** zaak dat het daglicht niet **zou** kunnen verdragen! Want hier spreekt Gods wil, die weerklank gevonden had in de harten van de nonnen. Daarom ook mogen ze **hun** **gelofte** van jaren terug verbreken, want die **kwam** voort uit **menselijk** vernuft waar geen gebod van God **gold**. Luther doet echter nog meer dan zich publiek verantwoorden en de 'schuld' naar zich toetrekken. Hij schrijft ook een brief aan **Spalatinus**, de kanselier van keurvorst **Frederik** de Wijze (van Saksen), om de regering te verzoeken hulp te bieden in het levensonderhoud van de vrouwen. Want **Luthers** eigen inkomen was zo schamel dat hij dat niet zelf kon. Maar, aldus de hervormer, aan het hof **zitten** rijke heren die het geld niet in hun zakken hebben vastgemaakt. Een soortgelijk **verzoek** doet ook Luthers collega prof. **Nikolaus** van **Amsdorf**. Maar **het** haalt niet direct wat uit. Luther **moet** er een tweede brief aan toevoegen, want kennelijk zit men **aan** het hof met een probleem. De voorzichtig opererende **keurvorst** wil zich niet graag **in** het publiek branden aan deze kwestie. Maar dat hoeft volgens Luther ook niet, want het hele geval **ging** **immers** buiten hem om en de **keurvorst** wist toch van niets? **Toen** de abdis van het klooster Nimbschen aan Frederik later om opheldering vroeg, kon de keurvorst dan ook met een gerust **geweten** zeggen dat de **verantwoordelijkheid** bij de **daders** zelf berustte; hij had **geen** voorkennis gehad. De abdis had namelijk **kort** na Pasen **nóg** drie nonnen verloren en dacht aan een breed complot, waardoor het klooster in verval dreigde te raken. In andere kloosters deden zich soortgelijke taferelen voor. Duitsland begon te seculariseren, maar volgens veel

protestanten was dit een heel gezonde ontwikkeling.

Katharina vindt voorlopig onderdak

Van Käthes ouderlijk huis lezen we in die tijd niets. Waarschijnlijk leeft vader **Hans** van Bora in 1522 al niet **meer**. Haar stiefmoeder **Margarethe** leeft nog wel, maar zij woont in **het** gebied waar de r.k. hertog Georg van Saksen de scepter zwaait en heeft dus **geen** gelegenheid om ook **maar** iets te **doen** voor Käthe – als ze al de nodige middelen zou hebben.

De meeste (intussen ex-) nonnen vinden in **Wittenberg** of omgeving hun plekje; **sommigen** treden al spoedig in het huwelijk. Maar **voor** Käthe lijkt dat alles nog niet weggelegd. Na verloop van tijd echter krijgt ze de **gelegenheid** in het **huis** van burgemeester en jurist Philipp **Reichenbach** en **diens** vrouw **Barbara** Cranach te komen wonen **en** werken. Maar al na korte tijd gaat ze over naar de woning van de bekende schilder Lucas Cranach (die soms ook burgemeester **was**!) om **diens** gezin te helpen met de huishouding. Ook werkt ze in de winkel **waar** Cranach zijn apotheek houdt, tevens wijn en andere drank verkoopt en zijn **drukkerij** heeft. In deze veelomvattende **zaak** leert Käthe een nieuwe wereld kennen. Een drukke wereld vergeleken met het stille klooster. Een drukke wereld ook waar jonge mannen naar **Wittenberg** trekken om er te studeren en zo mogelijk een vrouw te vinden. Käthes eerste liefde kondigt zich **d** spoedig **aan**. **Maar** zijn naam is niet Maarten Luther...

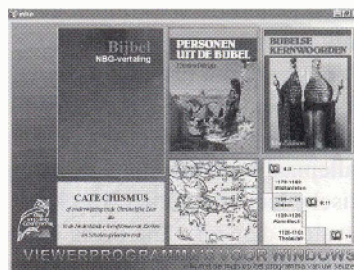
Drs. H. Veldman is docent geschiedenis aan het Gomar College in Groningen.

NBG-Plus

De NBG-Plus wordt inmiddels door veel gezinnen met plezier gebruikt. Wij kunnen u de NBG-Plus, die uitgebreider is dan de concordantie, van harte aanbevelen.

De **Heidelbergse** Catechismus De vragen en antwoorden met de honderden bijbeltekstverwijzingen maken het gebruik eenvoudig.

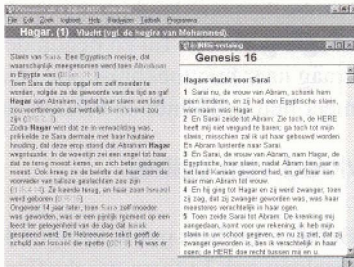
Bijbelse **kernwoorden** Een digitaal woordenboek waarin belangrijke bijbelse kernwoorden zijn opgenomen.

Personen uit de Bijbel Een programma met meer dan 400 belangrijke persoonsnamen.

De zendingsreizen van Paulus Een programma met een fraaie kaart met bijbelse plaatsen die bij aanklikken de betreffende reizen van Paulus weergeven.

De Tijdbalken Door zijn eenvoud handig, is het eenvoudige gebruik van de tijdbalken. Er zijn er drie: De Richteren, de koningen van Juda en de koningen van Israël.

De NBG-vertaling op deze CD-Rom met uitgebreide zoekfuncties geeft binnen enkele seconden de gevraagde teksten ter beschikking, zonder ingewikkelde handelingen. Het kopiëren van teksten naar een ander programma gaat zeer gemakkelijk. Eenvoudig kunt u uw eigen notities bewaren, bewerken en printen. Een programma dat u zonder poespas in staat stelt om bijbelteksten op een eenvoudige manier en efficiënte wijze te bestuderen.

Prijs £ 150,-

**Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre**

Postbus 25, 4460 M Goes

Telefoon 0113-215591

'HET EINDE ALLER DINGEN IS NABIJ'

Lied
van de week

Toen de dichter Willem Barnard lied 106 schreef, gaf hij het de titel 'Lied van de nuchterheid' mee. Het lied, een **berijming** van 1 Petrus 4, 7-11, werd gepubliceerd in Barnards bundel 'De Tale Kanaäns' (1963).

De titel 'Lied van de nuchterheid' is ontleend aan vers 7 van het betreffende bijbelgedeelte: 'Komt dus tot bezinning en wordt nuchter ...'. Petrus plaatst deze dwingende oproep in het kader van de aankondiging van het nabije einde: '**Heb** einde **aller dingen** is nabij **gekomen**. **Komt dus tot bezinning en wordt nuchter ...**'. Die nuchterheid zal zich uiten in gebed (vs 7) én in een warm, open en betrokken onderling samenleven (vs. 8, 9 en 10). Dit alles zal er alleen zijn wanneer men leeft vanuit de bron van Gods genade (vs. 11). Petrus sluit zijn oproep af met een lofverheffing (vs. 11b). Willem Barnard verwerkt dit bijbelgedeelte op een heldere manier: strofe 1 - vs. 7 en 8, strofe 2 - vs. 9, 10, strofe 3 - vs. 10 en 11a, strofe 4 - vs. 11b. Aan het slot voegt hij een opvallend element toe. Hij grijpt namelijk terug op het begin van het bijbelfragment en zo geeft hij zijn lied een cirkelvorm. De lofverheffing vormt niet de afsluiting maar mondt uit in de oproep waarmee het lied begint:

*'Door Jezus den Messias wien behoort de kracht, de heerlijkheid alle de dagen:
zo weest nu waakzaam en gedenkt het woord -
het einde aller dingen heeft geslagen.'*

Het is een vanzelfsprekende overgang: '... zo weest nu waakzaam...'

Mooi gevonden is de volgorde. Eerst bij wijze van **gevolgtrekking**: 'zo weest nu **waakzaam en gedenkt het woord**' - **dan als basisgedachte waaruit die zin** en ook het **hele lied voortkomt**: 'het einde **aller dingen heeft geslagen**'. De cirkel is rond. Het is overigens de moeite waard om dit lied ook eens puur op de klank af te zeggen (en vervolgens te zingen!). En dergelijke manier van 'proeven' van een lied leidt uiteindelijk tot intenser zingen. Als voorbeeld strofe 2 r. 3 en 3: 'Ieder gelijk hij gaven heeft gekregen; / maakt om u heen het keil des Heren **waar**'. En strofe 3: 'Als iemand **spreekt**, hij **spreke vranc** en vrij - I als iemand **dient**, hij **diene** met zijn daden, / dat God in **taal** en taak verheerlijkt zij: / Woord **van** zijn **Woord**, **genade** voor **genade**.'

Ontstaan

'Het einde aller dingen is nabij' ontstond aan het eind van de jaren '50. Het maakt deel uit van een hele reeks van liederen die Willem Barnard schreef in het kader van de Amsterdamse Nocturnediensten, zondagavonddiensten waarin men bewust aansloot bij klassieke liturgische vormen. Voor elke dienst schreef Barnard een lied bij het schriftgedeelte dat op die zondag aan de orde kwam. '[...] als je een bepaald gedeelte uit het Evangelie, een bepaald epistel of een bepaalde profetie onder woorden wilde brengen, dan zocht je tevergeefs om dat zingenderwijze de mensen op de lippen, in de mond te geven. Vandaar dat wij gedacht hebben: wij moeten de inspiratie voor het lied zoeken in de Schrift. Het lied als Schriftvertolking', zei Barnard eens in een radiointerview.¹ En zo ont-

stond het genre 'bijbellied' zoals dat in de eerste rubriek van het Liedboek is te vinden (de liederen 1-115).

Verschillende liederen die in deze jaren ontstonden, werden opgenomen in het Liedboek voor de kerken. Behalve lied 106 zijn dat de liederen 119*, 98*, 85, 70*, 164, 64, 54, 31, 57, 198, 199*, 223, 105, 225*, 224* en 104.²

Gebruik

Het lied kan op diverse manieren functioneren. Bij voorkeur niet als lied na de lezing van 1 Petr. 4, 7-11, want dat is dubbelop. Wel kan het heel goed een lezing van het voorgaande gedeelte (1 Petr. 4, 1-6) afsluiten. Ook kan het goed gezongen worden bij die gelegenheden waar het gaat over het gemeentelven, over het gebed, of over het leven in afwachting van Christus' wederkomst. In al die gevallen past het goed als lied na de preek.

Barnard schreef het lied voor een speciale gelegenheid, namelijk de zondag tussen Hemelvaart en Pinksteren. Binnen het klassieke kerkelijk jaar draagt die zondag het karakter van een voorbereiding op Pinksteren. Centraal staat het smeken om Gods bijstand; zonder Zijn hulp kunnen wij immers niet. De introitus is psalm 27, 7-9: 'Hoor, Here, hoe ik luide roep ...' Naar het latijnstalige begin van deze tekst wordt deze zondag ook wel 'Exaudi' genoemd. Een andere, meer volkse naam, is 'Het Weeskind', naar de belofte van Jezus aan zijn discipelen dat hij hen niet als wezen zal achterlaten. De apostellezing van deze zondag is 1 Petrus 4, 7-11 en vandaar dat Bar-

106 Het einde aller dingen is nabij

naar 1 Petrus 4:7-11

Willem Vogel

- 2 Staat voor elkander open, dient elkaar,
ieder gelijk hij gaven heeft gekregen;
maakt om u heen het heil des Heren waar
en deelt met een ruim hart Gods grote zegen.
- 3 Als iemand spreekt, hij spreke vrank en vrij –
als iemand dient, hij diene met zijn daden,
dat God in taal en taak verheerlijkt zij:
Woord van zijn Woord, genade voor genade.
- 4 Door Jezus den Messias wien behoort
de kracht, de heerlijkheid alle de dagen;
zo weest nu waakzaam en gedenkt het woord –
het einde aller dingen heeft geslagen.

W. Barnard, geb. 1920

nard dit lied voor deze zondag schreef. Ook deze achtergrond kan een aanwijzing zijn voor een functioneel gebruik van dit lied: de noodzaak en betekenis van het werk van de Geest, en met name het belang van het gebed wordt binnen deze context benadrukt.

Melodie

De melodie is van de hand van de kerkmusicus Willem Vogel. Zijn

melodie is vanaf het begin aan de tekst verbonden geweest Willem Vogel omschrijft zijn melodie in

hei Compendium als 'Geneefs'. Hij voegt aan die typering echter toe: *'het tempo moet iets vlugger genomen worden dan van de psalmmelodieën uit ome traditie'*.

De overeenkomst met de psalmmelodieën is duidelijk, onder andere door de afwisseling van hele en halve noten. Achter het snellere tempo dat Vogel adviseert, gaat vooral een andere manier van zingen schuil. We zijn gewend om psalmen (maar ook andere liederen) vrij verticaal te zingen, met accenten per lettergreep. Als we dat met spreken doen, ervaren we het direct als onnatuurlijk. Met zingen zijn we eraan gewend, maar eigenlijk is het dan even onnatuurlijk. Een iets hoger tempo leidt tot zingen vanuit het horizontale spanningsverloop van de melodie. De verticale menten verdwijnen en de gezongen tekst krijgt een natuurlijk verloop, omdat de melodische accenten gelijk opgaan met de tekstaccenten. Zo gezongen is deze melodie een schoonheid. Bet aanleren zal geen enkel probleem opleveren.

¹ De Nocturnen. Drs H. R. Blankesteijn in gesprek met dr. W. Barnard. Interview voor NCRV-radio, seizoen '84/'85. In druk verschenen in: Rondom het Woord. Theologische etherleergang jrg. 27 nr. 2, zomer 1985, pp. 5-10.

² Zie Een compendium bij de gezangen uit het Liedboek voor de kerken, onder lied 223. De volgorde van de liednummers volgt de gang van het kerkelijk jaar, de met een asterisk gemerkte liederen zijn in de proefbundel opgenomen.

Drs. A. de Heer-de Jong studeerde orgel- en kerkmuziek. Zij is werkzaam als publiciste op het gebied van de muziek, en stelde voor de E.O. de radioserie 'Kerkmuziek in de Nederlanden' samen. Zij is tevens lid van het deputaatschap voor de kerkmuziek.

Ds. J. van Amstel

Over Gods leiding gesproken...

Indien er geen toeval bestaat, maar alles tot in de kleinste details leiding van God is, waarom gebeuren de dingen dan zo?

Een boek voor jongeren.. en ouderen.

Ing. 112 pag., £ 15,90

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

M

meegelezen

Dominee en therapeut

Ds A. van der Dussen schreef in *Opbouw* van 9 januari over het werk van de predikant en dat van de hulpverlener. Spoort dat met elkaar?

In allerlei vormen van hulpverlening draait het om hetzelfde: *leren kiezen voor jezelf; jezelf worden*, leren genieten. En het is bepaald niet enkel uit verveling en nieuwsgierigheid dat zoveel mensen daarop aantrekken. Bet is gewoon een feit, dat heel velen op dit gebied geblokkeerd zijn geraakt en daardoor ongelukkig zijn, *soms* diep ongelukkig. Een dominee die daar geen oog voor heeft is niet zo'n goede dominee. Daarom zijn veel pastores bij hulpverleners in de leer gegaan. Zij zijn met de ogen van de hulpverlener de bijbel gaan lezen. En zo waar: het bleek er allemaal al te staan! Voor al die waarden van de hulpverlener waren teksten aan te dragen. Had Jezus niet impliciet al gezegd dat wij ook onszelf mogen liefhebben (Marcus 12:31)? Is er in de bijbel niet opmerkelijk veel ruimte voor het genieten (Psalm 104:15; Prediker 11:8,9)? Spreidt een man als Paulus niet een gezond zelfbewustzijn ten toon, waarin hij onbevreesd conflicten aangaat en opkomt voor eigen rechten en overtuigingen (Handelingen 22:25; Galaten 2:11)? Zo is de laatste tijd een ware vloedgolf van boekjes en tv-programma's over ons heengeslagen waarin uit de doeken wordt gedaan hoe innig het pastoraat de waarden van de hulpverlening heeft te omarmen.

Verpsychologisering van het evangelie

Maar wat is dan nog het eigene van

de pastor ten opzichte van de hulpverlener? Die vraag van Schaeffer blijft prikkelen. Zijn antwoord is helder: anders dan in de hulpverlening staat in het pastoraat de relatie tot God centraal. Vanuit dat antwoord stelt hij vervolgens, in de woorden van Henri Nouwen, kritische vragen aan de pastor: "Zijn we langzamerhand niet meer doordrenkt van de taal der gedragswetenschappers dan van de taal van de bijbel? Praten we tegenwoordig niet méér over mensen dan over God, in wiens naam we tot de mensen gaan? Voelen we ons niet méér verwant aan de psycholoog en psychiater dan aan de priester?"

Nouwen en Schaeffer stellen deze vragen met recht. Er is een tendens om het pastoraat te verpsychologiseren. Grof gezegd: de relatie *106 God kan gehanteerd worden als een therapeutisch middel om mensen tot zelfverwerkelijking te brengen*. En hoe vruchtbaar het ook is om de bijbel te leren lezen met de ogen van de hulpverlener – het hart en het merg van zijn boodschap raakt men daarmee niet. Juist in zoverre het in de bijbel gaat om de relatie met God, worden er dingen in gezegd die een heel andere kant op wijzen dan de richting die de therapeut wijst. Leert hij mensen vanuit het programma 'zelfverwerkelijking' te kiezen voor zichzelf, zichzelf te worden, te durven genieten – de dominee moet preken over dingen als 'zelfverloochening' (Marc. 8:34), 'de ander uitnemender achten dan jezelf' (Fil. 2:3), je identiteit buiten jezelf, in Christus zoeken (Gal. 2:20), jezelf krachtig disciplineren (Marc. 9:43-48). En zo is de spanning tussen pastoraat en hulpverlening weer helemaal terug!

Docetisme

Maar er is ook een andere kant:

Vorig jaar heb ik op deze plaats in *Opbouw* geschreven over *Nietzsche*. In dat kader heb ik aandacht gevraagd voor de schaduwzijden van een christendom dat NEE zegt tegen het leven, dat geen levensvreugde meer kent, dat het in het hiernamaals zoekt omdat het de confrontatie met het leven hier en nu niet aan kan. Daartegenover wees ik op het werk van de Heilige Geest, wiens geschenk aan de in Christus verlost mensheid getypeerd kan worden als een geheel nieuwe 'vitaliteit'. Dat is ook een kant van het evangelie.

We moeten hier oppassen voor docetisme:

De oude term *docetisme* wil zeggen, dat aan het mens-zijn van Christus geen recht wordt gedaan. In parallelie daarmee loopt de kerk het risico, dat ze in de benadering van Christus' navolgers hun concrete men-zijn links laat liggen. Wanneer dat gebeurt, krijgen bijvoorbeeld preken iets abstracts, en worden bijbelse waarheden bloedsloos. Allerlei oproepen om lief te hebben, de minste te zijn, zichzelf te verloochenen enzovoorts, sorteren vaak maar heel weinig effect, doordat ze niet ingaan op wat mensen werkelijk voelen en ervaren. Zit een zielszorg, die zich eenzijdig richt op de rust om te kunnen sterven en zich verre houdt van de kunst om te kunnen leven, niet ook aan de docetische kant?

Bijbelstudies.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel 10331209 7999-Fax 103312997 998

